

OSNOVNA ŠOLA
PRIMOŽA TRUBARJA LAŠKO

Univerza v Ljubljani

ZDRAVSTVENA FAKULTETA
FAKULTETA ZA ELEKTROTEHNIKO
EKONOMSKA FAKULTETA

STORITVENI SEKTOR IN SIVA EKONOMIJA V ČASU EPIDEMIJE COVID-19

*RAZISKOVALNO DELO
PODROČJE: EKONOMIJA IN TURIZEM*

Nataša Hochkraut, učenka 9. razreda

Lea Verbovšek, učenka 9. razreda

MENTORJI:

strok. sod. Marko Jeran, Univerza v Ljubljani, Zdravstvena fakulteta in
Univerza v Ljubljani, Fakulteta za elektrotehniko

Nik Smerkolj, Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta

Milena Žohar, prof., OŠ Primoža Trubarja Laško

LAŠKO, 2022

ZAHVALI

Spoštovani *mentorji* in *vs*i *sodelujoči* pri procesu raziskovanja, najlepše se vam zahvaljujema za vso pomoč in dobro voljo ob najinem prvem raziskovalnem delu.

~ ~ ~

Iskreno zahvalo namenjava gospodu **Marku Jeranu**, *strokovnemu sodelavcu* z *Zdravstvene fakultete* in *Fakultete za elektrotehniko Univerze v Ljubljani*, za koordinacijo in glavno mentorstvo raziskovalnega dela ter gospodu **Niku Smerkolju**, raziskovalcu mlajše generacije z *Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani*.

Gospodu Jeranu in *gospodu Smerkolju* se zahvaljujema za pomoč pri raziskovalnem delu, vse predano znanje, nasvete, usmeritve ter potrpežljivost, ko sva s poti občasno tudi zašli. Med delom sva prejeli tudi veliko konstruktivnih kritik, ki nama še vedno predstavljajo motivacijo in rojevajo ideje za nadaljnje delo. Nadvse sva vama hvaležni, da sta si kljub polnemu urniku in obilici dela vzela čas še za najin projekt, ki je bil tako rekoč izpeljan v prostem času. Za naju je bila to izjemna priložnost.

Iskrena hvala tudi *gosp*e **Mileni Žohar** za spodbudno spremljanje najinega raziskovalnega dela in vso ponujeno pomoč.

Najlepša hvala vsem **anketirancem**, ki ste si vzeli čas in nama omogočili, da sva lahko v empiričnem delu pokazali odzive. Nekateri izmed vas ste se prijazno odzvali in nama namenili besede vzpodbude, kar nama veliko pomeni.

Hvaležni sva tudi *gosp*e **Lei Zupan** za lektorski pregled nastalega raziskovalnega dela in ideje pri slovničnih strukturah. Veseli sva, da ste del naše ekipe.

Iz srca se zahvaljujema tudi najinim **staršem** za potrpežljivo spremljanje najinega dela in spodbudo pri tem. Lepo je ustvarjati, če te podpirajo tudi starši in ti nudijo zatočišče. *Hvala*.

Hvala vsem, da ste nama omogočili, da lahko predstaviva najino prvo raziskovalno delo.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	7
1.1	METODOLOGIJA RAZISKOVALNEGA DELA	8
2	TEORETIČNI DEL	9
2.1	STORITVENI SEKTOR	9
2.2	SKD	10
2.3	PROFIL POSLOVANJA V PODJETJIH	11
2.4	SIVA EKONOMIJA	12
2.5	PREGLED SIVE EKONOMIJE V SVETU IN V EVROPSKI UNIJI	13
2.6	INSTTUCIJE V BOJU PROTI SIVI EKONOMIJI	14
2.7	GOSPODARSKI POGLED NA COVID-19	15
2.8	CILJ RAZISKOVALNEGA DELA	16
2.9	HIPOTEZA	16
3	EMPIRIČNI DEL	17
3.1	NAMEN ANKETE	17
3.2	INŠTRUMENT	17
3.3	REZULATI ANKETE IN DISKUSIJA	18
3.4	POGLJOBLJEN RAZISKOVALNI PRISTOP – KORELACIJSKA ANALIZA	28
4	ZAKLJUČEK	33
5	LITERATURA	35
6	DODATEK	37
6.1	VPRAŠALNIK ZA POTROŠNIKE	37
6.2	VPRAŠALNIK ZA IZVAJALCE STORITEV	39
6.3	GRAFIKONI ZA POTROŠNIKE STORITEV	41
6.4	GRAFIKONI ZA IZVAJALCE STORITEV	44

KAZALO SLIK

Slika 1:	Potrošniki glede na izobrazbo	19
Slika 2:	Rezultati 6. vprašanja pri anketiranju potrošnikov	20
Slika 3:	Rezultati 9. vprašanja pri anketiranju potrošnikov	22
Slika 4:	Rezultati 10. vprašanja pri anketiranju potrošnikov	23
Slika 5:	Rezultati 11. vprašanja pri anektiranju potrošnikov	23
Slika 6:	Rezultati 12. vprašanja pri anektiranju potrošnikov	24
Slika 7:	Rezultati 3. vprašanja pri anketiranju izvajalcev storitev	25
Slika 8:	Rezultati 4. vprašanja pri anketiranju izvajalcev storitev	25

Slika 9: Rezultati 10. vprašanja pri anketiranju izvajalcev storitev.....	27
Slika 10: Rezultati 12. vprašanja pri anketiranju izvajalcev storitev	28
Slika 11: Programska koda (program R) za prvo in drugo analizo.....	30
Slika 12: Programska koda (program R) za tretjo analizo.	31
Slika 13: Spol anketiranih potrošnikov.....	41
Slika 14: Izobrazba anketiranih potrošnikov.....	42
Slika 15: Status anketiranih potrošnikov	42
Slika 16: Prikaz porazdelitve potrošnikov po statističnih regijah	43
Slika 17: Vzroki za uporabo storitev brez računa pri potrošnikih.....	43
Slika 18: Spol anketiranih izvajalcev storitev	44
Slika 19: Statistična regija anketiranih izvajalcev storitev.....	44
Slika 20: Rezultati 5. vprašanja anketiranih izvajalcev storitev	45
Slika 21: Rezultati 6. vprašanja anketiranih izvajalcev storitev	45
Slika 22: Rezultati 7. vprašanja anketiranih izvajalcev storitev	46
Slika 23: Rezultati 8. vprašanja anketiranih izvajalcev storitev	46
Slika 24: Rezultati 9. vprašanja anketiranih izvajalcev storitev	47
Slika 25: Rezultati 11. vprašanja anketiranih izvajalcev storitev	47
Slika 26: Rezultati 13. vprašanja anketiranih izvajalcev storitev	48

POVZETEK

Pojav COVID-19 je v letu 2020 globoko zarezal v vse pore človekovega delovanja. Vladni ukrepi so bili tako prednostno usmerjeni k reševanju življenj in ohranjanju delovanja gospodarstva. Ob pojavu drugega vala epidemije so težave, s katerimi se je soočalo gospodarstvo, še močno narastle. Kljub temu da je bilo v državi prepovedano obratovanje nekaterih storitvenih dejavnosti, je raziskovalno delo skušalo raziskati pojav sive ekonomije tega obdobja.

Statistična analiza pokaže, da so posamezniki zaradi nižje kupne moči in s tem povezanih finančnih stisk posegali po storitvah brez izdaje računa. Na račun cenejše storitve izvajalci niso plačali davka. V obdobju COVID-19 anketiranci v večji meri niso nasprotovali delu brez izdajanja računa. Potrošniki se očitno zavedajo težjega preživetja v času, ko je prepovedano obratovanje kakršne koli dejavnosti, zato so tudi moralno podpirali izvajalce storitev. Čeprav navedeno pomeni porast sive ekonomije, potrošniki prav tako podpirajo izvajalce storitev, da na omenjen način rešujejo svoja podjetja. Kljub prepovedi obratovanja storitev so nekateri izvajalci opravljali storitve in zanje niso izdajali računov. Posamezniki so bili očitno primorani opravljati takšna dela, saj je finančna pomoč s strani države do njih prihajala prepočasi in so bili tako pahnjeni v finančno stisko. Zaradi premajhnega nakazila s strani države so bili prisiljeni obratovati in tvegati svojo dejavnost na več nivojih. V preučevanem vzorcu so potrošniki v večji meri posegali po storitvah gostinskih dejavnosti (klasifikacija SKD: I55 in I56).

Poglobljena statistična analiza je s pomočjo asociacije pokazala, da ne obstaja statistično značilna korelacija med spolom kot nominalno spremenljivko in nominalnimi spremenljivkami, kot so koriščenje storitev, mnenje o upravičenosti izvajanja storitev brez izdaje računa in nasprotovanje izvajanju storitev brez izdaje računa. Ugotovljeno je bilo, da so omenjene spremenljivke neodvisne od spola.

Ključne besede:

storitveni sektor, siva ekonomija, COVID-19, statistika, potrošniki, izvajalci storitev, korelacija

ABSTRACT

The emergence of COVID-19 in 2020 cut deep into all pores of human activities. Government action were thus primarily focused on saving lives and maintaining the functioning of the economy. With the emergence of the second wave of the epidemic, problems facing the economy only increased. In order to mitigate risk associated with the pandemics, government prohibited operations of certain sectors (mainly services). This research work sought to investigate the phenomenon of the informal economy during this period. Statistical analysis shows that individuals nevertheless consumed services (without being billed) due to lower purchasing power and related financial problems. Contractors didn't bill the customers, thus haven't paid taxes, which reduced the price of a service.

Respondents did not oppose the work without billing the customer during the period of COVID-19. Consumers are clearly aware of the harder financial situation of contractors at a time when operations were prohibited and thus support service providers. Although the above stated means an increase in the informal economy, consumers still support service providers because participating in the informal economy means solving their business. Individuals were clearly forced to do such work, as financial aid from the state came to them too slowly and they were thus plunged into financial distress. Due to insufficient remittances from the state, they were forced to operate and take risks in their activity on several levels. In the sample under study, consumers were the most affected in the catering services (SKD classification: I55 and I56). An in-depth statistical analysis with the help of the association showed that there is no statistically significant correlation between gender as a nominal variable and nominal variables such as use of services, opinion on the justification of the provision of services without issuing an invoice and opposition providing services without issuing an invoice. These variables were found to be mentioned gender independent.

Key words:

service sector, informal economy, COVID-19, statistics, consumers, service providers, correlation

1 UVOD

Nepričakovan izbruh koronavirusa (SARS-Cov-2) in bolezní COVID-19 je letu 2020 tako v Sloveniji kot po vsem svetu globoko zarezal v naša življenja na vseh področjih delovanja. S strani vlade sprejeti ukrepi so vodili k mirovanju države in preprečevanju kolapsa zdravstvenega sistema ter k ohranitvi gospodarstva. Posledično je bilo zaznati velik vpliv tako na družbo kot na gospodarstvo. Prav tako je z ustavljanjem gospodarskih dejavnosti upadla tudi produktivnost in posledično gospodarska rast. Večina podjetij se je v večji meri osredotočala na obvladovanje problema zaposlenih, kar je zajemalo predvsem ohranitev delovnih mest (Čretnik, 2021). Urad RS za makroekonomske analize in razvoj (UMAR) je že spomladi 2020, takoj po prvi ocenitvi vpliva ukrepov na gospodarstvo, napovedal krčenje bruto domačega proizvoda. Po njegovih napovedih naj bi se dodana vrednost najbolj skrčila v prometu, hotelirstvu, gostinstvu, osebnih storitvah in predelovalnih dejavnostih. Svetovno gospodarstvo se je tako soočilo s popolnoma neznanim izzivom. Vladni ukrepi tako doma kot po svetu so bili prednostno usmerjeni k reševanju življenj ter ohranjanju delovanja gospodarstva. Protikoronski ukrepi Vlade Republike Slovenije niso vedno sledili pozivom gospodarstva. Ob pojavu drugega vala epidemije so vse težave, s katerimi se je soočalo gospodarstvo, še močno narastle (Čretnik, 2021).

Pričujoče raziskovalno delo raziskuje sivo ekonomijo v času COVID-19 ter je usmerjeno v preučevanje slovenskih potrošnikov in splošne javnosti. Preko anketnega vprašalnika in v nadaljevanju poglobljene analize smo želeli raziskati stanje sive ekonomije v Sloveniji ob upoštevanju vladnih ukrepov za zaježitev posledic pojava koronavirusa in epidemije COVID-19.

Siva ekonomija je najpogosteje opredeljena kot zakonito plačana dejavnost, vendar so dobički v teh dejavnostih prikriti oblastem, kar pomeni dodatno omejevanje finančnih pritokov – tj. davčni izpad države in izogib plačila davkov ter kršitev zakonodaje (Nastav, 2009).

Pojav sive ekonomije najdemo v vseh državah in gospodarstvih ter političnih sistemih. V različnem obsegu in moči je prisotna tudi v vseh fazah družbenega razvoja (Omerzu, 2000). Siva ekonomija tako obsega dovoljeno in zakonito proizvodnjo blaga in storitev, vendar jih posamezniki delno ali v celoti prikrijejo pred davčno službo, zato slednje predstavlja nezakonito proizvodnjo. V aspekt sive ekonomije uvrščamo tudi prikrita dohodke v naravi in delo v gospodinjstvu (Setnikar Cankar & Hrovatin, 2007).

Pojem siva ekonomija zajema več izrazov, kot so prikrita dejavnost, neformalna ter podzemna ekonomija. Zajema tudi delo in zaposlovanje na črno, ki se odkriva z nadzori in inšpekcijami.

Zavedati se moramo, da je vseeno del gospodarstva, a je ni mogoče natančno izmeriti in je po navadi predstavljena v odstotku bruto domačega proizvoda (v nadaljevanju BDP) (Nastav, 2009).

1.1 METODOLOGIJA RAZISKOVALNEGA DELA

Raziskovalno delo obsega dva večja vsebinska sklopa. V teoretičnem delu predstavljamo ključne pojme, kot so storitveni sektor, sivo ekonomijo in zakonodajo. Kot metode teoretičnega dela so bile uporabljene metode deskripcije (opisovanja), kompilacije (povzemanja) in komparacije (primerjav). V empiričnem oz. raziskovalnem delu je skozi kvalitativni in kvantitativni pristop zajeta študija vpliva epidemije COVID-19 na pojav sive ekonomije storitvenega sektorja. Skozi anketna vprašalnika smo ločeno obravnavali potrošnike in izvajalce storitev.

Na področju anketiranja potrošnikov nas je v prvi fazi zanimalo njihovo koriščenje storitev brez izdaje računa. V primeru, da so odgovorili pritrdilno, smo v nadaljevanju povprašali po tipu omenjenih storitev in vzroku za koriščenje le-teh. Zanimali sta nas tudi pogostost poseganja po obravnavanih storitvah in povprečni znesek njihovega nakupa. Vprašalnik smo zaključili s pogledom anketiranca na denarno pomoč s strani države kot posledico zaostrovanja ukrepov COVID-19 ter pogledu na upravičenost izvajanja dela brez izdanega računa v času ukrepov.

Izvajalci storitev so morali najprej podati odgovor o storitvi, s katero se ukvarjajo, sledila so vprašanja, povezana z opravljanjem plačane storitve brez izdaje računa, pritrdilnim odgovorom smo tako dodali vprašanja o pogostosti takšnega poslovanja in za kateri tip strank. Povprašali smo jih tudi po razlogih za takšno opravljanje storitev in višini zneska. Označiti so morali tudi mnenje o prispelem državnem nadomestilu v času ukrepov blaženja stanja, povezanega s COVID-19.

Rezultate obeh obravnavanih anket smo po prejetih odzivih statistično obdelali in ugotovitve v okviru zastavljene hipoteze tudi ustrezno vrednotili.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 STORITVENI SEKTOR

Storitveni sektor, imenovan tudi terciarni sektor, je del državnega oz. regionalnega gospodarstva, ki potrošnikom nudi različne storitve (GEMET, 2021). Poleg primarnega, sekundarnega in kvartarnega sektorja predstavlja enega izmed štirih vrst sektorjev razvitega gospodarstva (Jeršin Tomassini & Janžekovič, 2015). Omenjene storitve so namenjene tako posameznim državljanom kot podjetjem, bodisi javnim bodisi zasebnim ustanovam. Storitveni sektor je v osnovi odgovoren za proizvodnjo storitev in ne za končne izdelke ter predstavlja veliko večino zaposlitvenih možnosti. Omenjeni tip sektorja ima ključno vlogo pri razvoju sodobnega gospodarstva (Warbletoncouncil, brez datuma).

V raziskovalnem delu smo za analizo storitvenih dejavnosti uporabili dejavnosti po Standardni klasifikaciji dejavnosti (SKD 2008), ki jih pri svojem delovanju uporablja Statistični urad Republike Slovenije (SURS), med drugim tudi vsi nacionalni evropski statistični uradi in Evropski statistični urad (Eurostat) (Troha Ažbe, 2021). Definicija storitvenega sektorja se tako sklicuje na Uredbo Evropskega parlamenta (EU) 2019/2152 in Sveta z dne 27. 11. 2019. Govori o evropski poslovni statistiki in razveljavitvi desetih pravnih aktov na področju poslovne statistike, ki za analizo storitvenega sektorja zahteva spodaj naštetje dejavnosti. Na tak način smo dosegli, da je naša analiza aktualna ter dosegla najvišje metodološke standarde in je primerljiva z podobnimi analizami v drugih državah (Uradni list Evropske unije, 2019).

V analizo smo tako zajeli naslednje dejavnosti: (a) *promet in skladiščenje* (primer: različne vrste prevoza oz. SKD: 49-51; poštna in kurirska dejavnost oz. SKD: 53; skladiščenje, špedicija in podobno oz. SKD: 52); (b) *gostinstvo* (primer: dejavnosti hotelov, počitniških domov in podobnih nastanitvenih obratov oz. SKD: 55, dejavnosti strežbe jedi in pijač oz. SKD: 56 in podobno); (c) *informacijske in komunikacijske dejavnosti* (primer: izdajanje knjig, periodike in drugo založništvo oz. SKD: 58; dejavnosti v zvezi s filmi, video- in zvočnimi zapisi oz. SKD: 59; radijska in televizijska dejavnost oz. SKD: 60; telekomunikacijske dejavnosti oz. SKD: 61; računalniško programiranje, svetovanje in druge s tem povezane dejavnosti oz. SKD: 62; različne informacijske dejavnosti, kot so različne vrste informiranja, obratovanje portalov in agencij in podobno oz. SKD: 63); (d) *poslovanje z nepremičninami* (primer: trgovanje z lastnimi nepremičninami; oddajanje in obratovanje lastnih ali najetih nepremičnin; posredništvo v prometu z nepremičninami oz. SKD: 68); (e) *strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti* (primer: pravne in računovodske dejavnosti oz. SKD: 69, podjetniško in poslovno svetovanje oz. SKD: 70.2, oglaševanje in raziskovanje trga in javnega mnenja oz. SKD: 73, arhitekturno in tehnično projektiranje oz. SKD: 71, raziskovalna in razvojna dejavnost na

različnih področjih; dejavnost oglaševalskih agencij, fotografska dejavnost, prevajanje in tolmačenje in podobno oz. SKD: 74); (f) *druge raznovrstne poslovne dejavnosti* (primer: dajanje blaga v najem in zakup oz. SKD: 77, dejavnosti potovalnih agencij oz. SKD: 79, čiščenje oz. SKD: 81.2, pisarniške in spremljajoče poslovne storitvene dejavnosti oz. SKD: 82; varovanje oz. SKD: 80; organizacija različnih dogodkov oz. SKD: 80, in podobno) (Braunsberger, Hlavaty, Schlamberger & Stevanovič, 2010).

Skozi celotno raziskovalno delo se bomo tako sklicevali na metodologijo, opredeljeno v zgoraj opisani Uredbi, saj le-ta določa skupni pravni okvir za razvoj, pripravo in izkazovanje evropske poslovne statistike (Uradni list Evropske unije, 2019).

Različni avtorji storitveni sektor definirajo skozi različne karakteristike ter vanj vključujejo tudi druge dejavnosti. Nekateri viri tako v storitveni sektor vključijo še trgovine, obrti, transport, banke, zavarovanja, upravo in drugo (Rus, 2007).

2.2 SKD

Standardna klasifikacija dejavnosti (SKD) je slovenski statistični standard za evidentiranje, zbiranje, analiziranje in izkazovanje podatkov, pomembnih za prikaz značilnosti gospodarstva ter za spremljanje razvojnih gibanj in strukturnih sprememb. Omenjeni standard se uporablja za razvrščanje poslovnih subjektov in njihovih enot po dejavnosti v različnih statističnih in administrativnih zbirkah podatkov. Dejavnost SKD je bila razvita na osnovi Evropske klasifikacijske dejavnosti NACE (Statistična klasifikacija gospodarske dejavnosti Evropske skupnosti). V uporabo v Sloveniji je bila uvedena z vladno uredbo leta 1994 (Braunsberger, Hlavaty, Schlamberger & Stevanovič, 2010).

V skladu z omenjeno uredbo ima SKD naslednjo hierarhično razčlenbo in tako določa naslednje ravni dejavnosti:

- *področje*: označeno z enomestno črkovno oznako – P
- *oddelek*: označen z dvomestno številčno oznako – 85
- *skupina*: označena s trimestno številčno oznako – 85.2
- *razred*: označen s štirimestno številčno oznako – 85.20
- *podrazred*: označen s petmestno številčno oznako – 85.200

Za dvomestno številčno oznako *oddelka* stoji *pika*.

Primer: P 85.200 – osnovnošolsko izobraževanje (Braunsberger, Hlavaty, Schlamberger & Stevanovič, 2010).

Statistična klasifikacija gospodarske dejavnosti Evropske skupnosti (NACE) je eden izmed osnovnih evropskih statističnih standardov za zbiranje in izkazovanje podatkov o tekočih gospodarskih gibanjih ter spremembah v gospodarstvu. Njena slovenska različica je Standardna klasifikacija dejavnosti (Braunsberger, Hlavaty, Schlamberger & Stevanovič, 2010).

2.3 PROFIL POSLOVANJA V PODJETJIH

Ker za sivo ekonomijo nimamo točne definicije, ne moremo govoriti o legalni ali ilegalni proizvodnji. Vseeno lahko omenimo, da siva ekonomija ni čisto legalna, saj krši predpise in zakonodajo ter s tem spodbujamo davčni izpad države. O legalnem poslovanju tako lahko govorimo, ko je stanje v skladu s predpisi, zakoni in podobno (Nastav, 2009).

Davčna obremenitev podjetij v Sloveniji je odvisna od dejavnosti in organizacijske oblike podjetja. V slovenskem sistemu za obračunavanje in plačevanje davka na dodano vrednost (DDV) uporabljamo tri davčne stopnje: splošna stopnja: 22 %, nižja stopnja: 9,5 % in posebna nižja stopnja: 5 %. DDV se, po 1. odstavku 41. člena ZDDV-1, obračunava in plačuje po splošni stopnji 22 % od davčne (prodajna cena) osnove in je enaka za dobave blaga in storitev (Finančna uprava Republike Slovenije, 2021). Nižja davčna stopnja velja za hrano (vključno s pijačo, razen alkoholnih pijač) za ljudi in živali; žive živali, semena, rastline in primesi, ki so (običajno) namenjene za pripravo hrane; izdelke, ki se (običajno) uporabljajo kot dodatki k hrani ali kot njen nadomestek; pripravo jedi, in storitve iz Priloge I, ki zajema prilogo ZDDV-1 in je njegov sestavni del. Za blago in storitve iz Priloge I k ZDDV-1 velja nižja, 9,5 % davčna stopnja (Republika Slovenija, Ministrstvo za finance & Finančna uprava, 2021). Posebna nižja stopnja DDV-ja, sprejeta konec leta 2019, znaša 5 % in velja za dobavo knjig, časopisov in periodičnih publikacij (Uradni list Republike Slovenije, 2019).

Podjetje postane zavezanec za DDV, če preseže 50.000 EUR obdavčljivega dohodka v zadnjem letu oz. doseže katerega izmed drugih kriterijev (vrednost pridobivanja blaga, katastrski dohodek kmečkega gospodinjstva, ipd.) (Slovenska poslovna točka, 2021). Davek od dohodkov pravnih oseb, ki ga sistemsko ureja Zakon o davku od dohodkov pravnih oseb (ZDDPO-2), je temeljni davek na področju neposrednega obdavčenja dohodkov pravnih oseb. Splošna stopnja obračuna davka od dohodkov pravnih oseb znaša 19 % ter stopnja za obračun davčnega odtegljaja 15 % (Finančna uprava Republike Slovenije, 2021).

2.4 SIVA EKONOMIJA

Siva ekonomija je poklicna dejavnost, ki se opravlja na robu ali zunaj zakonskih, uredbenih in pogodbenih obveznosti in ima pridobitveni namen. Govorimo o prikitem dobičku, neregistrirani proizvodnji in zaposlenosti. Za sivo ekonomijo poznamo tudi več sopomenk, kot so: skrita oz. prikrita ekonomija, ekonomija v senci, podzemna ali neformalna ekonomija (Dobelšek, 2014).

Sivo ekonomijo uvrščamo v tri kategorije: (a) *gospodinjski sektor*, ki zajema neprijavljene aktivnosti, ki jih izvajajo gospodinjstva, kot so popravila, izdajanje stanovanj, obdelovanje zemlje, delo na domu, varstvo otrok, in podobno; (b) *neformalni sektor*, kot je sosedska pomoč, svetovalni centri, honorarne aktivnosti, pomoč preko spleta, organizacije za samopomoč in podobno; (c) *neregulirani sektor*, ki zajema proizvodnjo legalnih proizvodov in storitev. Posamezniki se izogibajo prijavljanju svojih aktivnosti (davčna utaja) in med pridobivanjem socialne podpore opravljajo dela v času prijave na Zavodu za zaposlovanje. (Bernot, 2018).

Siva ekonomija je pojav, ki se izogiba registriranju in merjenju, zaradi česar jo težka izmerimo. Metode merjenja delimo na direktne in indirektne. Med neposredne metode uvrščamo tudi mikroekonomske metode, ki običajno temeljijo na anketiranju ali rezultatih davčnih inšpekcij, ki se uporabljajo za izdelavo ocen celotne gospodarske aktivnosti ter njenih uradnih in neuradnih (oz. merjenih in neizmerjenih) komponent (Bernot, 2018). Tudi pričujoče raziskovalno delo zajema uporabo anketiranja.

Za neposredno oceno neformalnega sektorja se uporablja več pristopov, ki zajemajo izvedbo posebne raziskave o neformalnem sektorju; razširjenje obsega obstoječih rednih raziskav, kot so raziskave delovne sile ali gospodinjstev, z informacijami, ki se nanašajo na neformalni sektor; izvedbo mešanih raziskav gospodinjstva in podjetij (Bernot, 2018).

Zaželeno so specialne raziskave o neformalnem sektorju, čeprav so najprimernejše za zbiranje podatkov in med drugim pogosto zahtevajo znatne finančne in človeške vire. Posredne metode, kjer siva ekonomija pušča sledi, ocenjujejo obseg sive ekonomije na različnih področjih gospodarstva (Bernot, 2018). Delimo jih v več podskupin: (a) *denarne metode* (ob predpostavki, da se večina sive ekonomije odvija v gotovini) delimo na metodo povpraševanja po gotovini, metodo razmerja med gotovino in depoziti, transakcijsko metodo in metodo bankovcev visoke vrednosti; (b) *metoda razhajanja s podmetodami dohodkovna razhajanja*, ki deluje na področju ocenjevanja sive ekonomije na podlagi izdatkov gospodinjstev in razhajanj na trgu dela; (c) *metoda potrošnje električne energije*, ki predvideva, da se rast gospodarske aktivnosti in rast potrošnje električne energije gibljeta v konstantnem razmerju (Bernot, 2018).

Poznamo tudi *metodo makroekonomskega modeliranja*, ki uporablja pristop, v katerem povezujejo dve vrsti spremenljivk. Na eni strani so spremenljivke, ki so vzrok za pojav sive ekonomije (npr. stopnja brezposelnosti, stopnja davkov), in na drugi strani se srečamo s t. i. indikatorji delovanja v sivi ekonomiji, ki vključujejo stopnjo vključenosti v (uradno) delovno silo, kjer se siva ekonomija podobno odraža tudi v realnem obsegu BDP. Med večjimi slabostmi opisane metode je operiranje z relativnimi koeficienti in ne z absolutnimi vrednostmi, zato so lahko ocene na podlagi te metode ob ne dovolj pazljivem določanju izkrivljene (Bernot, 2018).

Poznamo tudi črno ekonomijo ali črni trg. Črni trg je tisti, kjer nakup in prodaja izdelkov ter storitev poteka na nezakonit način. Črna ekonomija je zelo organiziran in velik trg, kjer se redna pravila obdavčenja in norme menjave ne upoštevajo. Najpogostejši predmeti trgovanja na črnem trgu so: orožje, valuta, elektronika in ure, modni izdelki (parfumi, nakit in torbe), oblačila in dodatki, piratski mediji (CD-ji in DVD-ji za glasbo, filme in programsko opremo), droge, alkohol in tobak (Talentiran.si, 2014).

Črni trg lahko imenujemo tudi vzporedna ekonomija, ker gre za neupoštevanje pravil in predpisov, ki jim sledijo »bela« (legalna) podjetja. Legalno blago se lahko proda nezakonito, kot je na primer prodaja blaga brez ustreznega dovoljenja in brez plačila kakršnih koli davkov. Cena določenega blaga, ki se prodaja na črnem trgu, je lahko nižja od tržne, saj je bilo le-to morda odtujeno. Poleg tega črni tržniki ne plačujejo nobenih davkov in lahko zato ponudijo cenovne ugodnosti za stranke. Izdelki, kot so DVD-ji in modni dodatki, se na črnem trgu tako prodajajo po nižji ceni. Gledano iz druge perspektive, so lahko cene nekaterih izdelkov, ki se prodajajo na črnem trgu, tudi višje od običajnih. Slednje velja običajno v primeru, ko gre za pomanjkanje ali pa obstaja velika nevarnost oziroma tveganje pri pridobivanju blaga za kupca – npr. orožje in prepovedane droge. Kljub prednosti cen, ki jih črni trg ponudi za določeno blago, ljudje raje kupujejo proizvode z legalnega trga, tudi po višji ceni. Razlogi za to so različni, npr. nezmožnost zagotavljanja ustreznih dokumentov na črnem trgu (računov, dovoljenj, navodil za uporabo); odpor do nezakonitih dejanj; odsotnost garancije, če proizvod ne deluje, kot je bilo predhodno obljubljen; ponaredek prodajanih znamk. Pri poslovanju na opisan način ni prodajne podpore (Talentiran.si, 2014).

2.5 PREGLED SIVE EKONOMIJE V SVETU IN V EVROPSKI UNIJI

Gledano globalno, predstavlja siva ekonomija na svetovni ravni velik problem. Novejše prispevke o obsegu sive ekonomije zasledimo tudi pri *Friedrichu Schneiderju*, ki velja za vodilnega raziskovalca sive ekonomije in se je z njo soočal že v 90. letih. Obsežen prispevek o obsegu sive ekonomije po svetu vključuje raziskavo od leta 1991 do leta 2015, kjer je skupaj z ekonomistom *Leandrom Medino*

preučeval obseg sive ekonomije v 158 državah celotnega sveta. Rezultate sta predstavila v znanstvenem prispevku *Shadow Economies around the World* (prevod: Siva ekonomija v svetu) (Medina & Schneider, 2017).

Iz rezultatov njenega dela je razvidno, da je sive ekonomije največ v Afriki, sledi pa ji srednja Amerika, pojav je bil nato evidentiran tudi v Južni Ameriki in Aziji. Predzadnja v vrsti je tako Evropa in zadnja Oceanija. Med državami je največ sive ekonomije v Zambiji (Afrika) in Boliviji (Južna Amerika). Najmanj sive ekonomije ustvarjata dve evropski državi, in sicer Avstrija in Švica. Zelo malo sta je evidentirala tudi v Združenih državah Amerike (Severna Amerika). Države iz skupnosti Organizacij za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD) ustvarjajo daleč najmanj sive ekonomije, največ pa Podсахarska Afrika. Iz navedenega lahko trdimo, da imajo razvitejše države v primerjavi z manj razvitim svetom oz. državami z manj prihodki manj sive ekonomije (Medina & Schneider, 2017).

Friedrich Schneider je raziskoval tudi sivo ekonomijo v evropskem prostoru. Predstavil jo je leta 2013 v prispevku »*The Shadow Economy in Europe*«. Raziskava je med drugim pokazala, da je delež sive ekonomije v celotnem slovenskem BDP-ju 23,6 %. Države z najmanjšim deležem sive ekonomije, tj. pod 10 %, so Švica, Avstrija, Luksemburg in Nizozemska. Najvišji delež sive ekonomije v BDP-ju ima Bolgarija s kar 32,3 % (Schneider, 2013).

2.6 INSTITUCIJE V BOJU PROTI SIVI EKONOMIJI

Pojav sive ekonomije je nezaželen, zato ga vse države zakonsko preganjajo. Glavni vzrok za boj proti sivi ekonomiji predstavljajo negativne posledice na proračunsko politiko in učinki, ki jih ima siva ekonomija na dohodke prebivalstva in alokacijo proizvodnih dejavnikov (Nastav, 2009).

Po Zakonu o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno (ZPDZC-1) je za nadzor dela na črno pristojnih več nadzornih organov: poleg Finančne uprave Republike Slovenije (FURS) so za posamezne vsebine pristojni tudi Tržni inšpektorat Republike Slovenije (TIRS), Inšpektorat Republike Slovenije za infrastrukturo (IRSI), Inšpektorat RS za kmetijstvo, gozdarstvo, lovstvo in ribištvo na tržnicah (IRSKGH), Zdravstveni inšpektorat Republike Slovenije (ZIRS), Inšpektorat Republike Slovenije za šolstvo in šport (IRSŠŠ) ter Inšpektorat Republike Slovenije za notranje zadeve (IRSNZ) (Pravno-informacijski sistem, 2014).

Kot že omenjeno, poskuša vsaka država omejiti sivo ekonomijo, za kar imamo v Sloveniji pristojno institucijo Finančna uprava RS (FURS). Finančna uprava RS z učinkovitim in usmerjenim

nadzorom prispeva k povečanju javnofinančnih prihodkov ter k izboljšanju ravni izpolnjevanja obveznosti. Njene nadzorne aktivnosti so usmerjene tudi k preprečevanju goljufij za zaščito državljanov, varnosti in varstva okolja. Finančni nadzor obsega številna področja po predpisih za nadzor, nad katerimi je pristojen FURS (Finančna uprava Republike Slovenije, brez datuma).

2.7 GOSPODARSKI POGLED NA COVID-19

COVID-19, ki se je v Sloveniji razširil ob začetku leta 2020, je med drugim povzročil tudi veliko gospodarsko škodo. Krizni časi, ki s sabo prinašajo poslabšanje položaja posameznika, predstavljajo temeljno osnovo za razcvet sive ekonomije (Čretnik, 2021).

Neposredni ukrepi, ki omejujejo širitev virusa (omejitve gibanja in potovanj, karantena, zaprtje javnih institucij in površin) imajo pomembne gospodarske učinke tako na strani ponudbe kot tudi povpraševanja. Podjetja so morala svoje delo omejiti, na vrhuncu izbruha virusa so morala svoja vrata celo za nekaj mesecev zapreti (Redek, 2020).

Slovenija se je sicer v času pred epidemijo ter po finančni in gospodarski krizi vrnila na pot razvojnega dohitevanja in ob tem dosegla zgodovinsko visoke stopnje zaposlenosti ter ugodne vrednosti kazalnikov vključenosti, postopno se je zviševala tudi učinkovitost rabe virov in energije. Vseeno pa je v leto 2020 vstopila tudi z nekaterimi nerešenimi razvojnimi izzivi, ki so se z epidemijo še poglobili, številni med njimi so med drugim celo povečali ranljivost Slovenije v tem obdobju. Zaradi visoke izpostavljenosti mladih začasnim zaposlitvam se je v letu 2020 nadpovprečno povečala njihova brezposelnost (Republika Slovenija, Urad za makroekonomske analize in razvoj, 2021).

Evropska komisija je zaradi poenostavitve postopkov in razširitve možnosti uporabe pravil o državnih pomočeh 19. marca 2020 sprejela nov t. i. Začasni okvir za ukrepe državne pomoči za podporo gospodarstvu ob izbruhu COVID-19 (v nadaljevanju: začasni okvir). Začasni okvir omogoča državam članicam, da sprejmejo usklajene nacionalne ukrepe pomoči za ublažitev socialnoekonomskih učinkov epidemije COVID-19 in predpisuje posebne pogoje za dodeljevanje različnih oblik pomoči, kot so: omejeni zneski pomoči v obliki neposrednih nepovratnih sredstev, davčnih in plačilnih ugodnosti, pomoči v obliki poroštev za posojila, pomoči v obliki subvencioniranih obrestnih mer za posojila, pomoči v obliki plačnih subvencij za zaposlene za preprečevanje odpuščanja med izbruhom COVID-19 in podobno (Ministerstvo za finance, 2021).

2.8 CILJ RAZISKOVALNEGA DELA

Glede na to, da je siva ekonomija problem vseh držav, tudi Slovenije, je zelo pomembno, da ljudi ozaveščamo in jim prikažemo njene negativne posledice. Zaradi tega smo raziskovanje posvetili prav omenjeni temi. Sivo ekonomijo je težko izmeriti in pridobiti zanesljive podatke o njenih odstotkih, zato jo je še toliko težje omejiti. Ker je bilo v času COVID-19 zaradi zaprtja države prepovedano obratovanje nekaterih storitvenih sektorjev, smo tako temeljni koncept raziskovanja posvetili prav temu obdobju.

Cilji raziskovalnega dela so bili tako: (a) *preučiti literaturo in vire na področju sive ekonomije*, (b) *predstaviti pojem sive ekonomije, vzroke za njen obstoj in posledice, ki jih le-ta prinaša gospodarstvu in družbi* ter (c) *analizirati in oceniti stanje sive ekonomije v Sloveniji po pojavu koronavirusa, ob upoštevanju vladnih ukrepov za njegovo zajezitev ter blaženju posledic epidemije COVID-19*.

2.9 HIPOTEZA

Po prebrani literaturi smo si zastavili hipotezo, ki nas je kot rdeča nit vodila skozi celotno raziskovanje.

Predvidevamo, da so potrošniki v času epidemije COVID-19 koristili storitve brez izdaje računa, saj so domnevali, da je cena tako izbrane storitve nižja. Menimo, da so potrošniki v veliki meri posegali po storitvah gostinstva, ki jih po klasifikaciji SKD uvrščamo v dejavnosti I55 in I56. K temu delu hipoteze še dodajamo, da večina potrošnikov tovrstni uporabi storitev ne nasprotuje.

V delu, kjer so bili v izbrani modelni statistični regiji Republike Slovenije v raziskavo vključeni izvajalci storitev, pričakujemo, da so le-ti kljub odloku o prepovedi obratovanja dejavnosti nemoteno opravljali svoje delo. Razlog vidimo v prepočasni državni pomoči v tem obdobju.

3 EMPIRIČNI DEL

3.1 NAMEN ANKETE

Namen naše ankete je bil predvsem pridobivanje podatkov o sivi ekonomiji v času epidemije COVID-19. Z objavo rezultatov ankete smo želeli ozaveščati tako potrošnike kot tudi izvajalce storitev o problematiki širjenja sive ekonomije. Ustvarili smo dve anketi, prva je bila namenjena potrošnikom, druga pa izvajalcem storitev (ponudnikom). Oba vprašalnika smo pričeli z demografskimi vprašanji (spol, starostna skupina, status, izobrazba itd.), tem so sledila vprašanja, vezana na sivo ekonomijo. Pri potrošnikih nas je zanimalo, ali so koristili storitve, kjer jim ob plačilu niso izdali računa. Vprašali smo tudi po vrsti storitev, ki so jih koristili ter zakaj in kako pogosto. V nadaljevanju nas je nato zanimala ocena zneska nakupa, kjer ob plačilu niso prejeli računa. Sledilo je vprašanje o njihovem pogledu na sivo ekonomijo. Pri izvajalcih storitev so nas, tako kot pri potrošnikih, najprej zanimala demografska vprašanja, nato so sledila vprašanja o njihovi primarni dejavnosti ter o opravljanju storitev brez izdaje računa v času strogega zaprtja države. V zadnji del smo vključili še vprašanja, vezana na poslovanje v času COVID-19 poleg tega nas je zanimal še pogled anketirancev na državno pomoč v času zaprtja države.

3.2 INŠTRUMENT

Kot že omenjeno, smo zasnovali dva anketna vprašalnika, prvega za potrošnike in drugega za izvajalce storitev. Da bi anketo, namenjeno izvajalcem storitev, res rešili izvajalci storitev, smo v prvi fazi pridobili konkretne kontaktne podatke izvajalcev. Vse omenjene podatke smo tako pridobili iz baze podatkov GVIN. Za geografsko omejitev smo posegli po modelu zgolj ene občine in ne celotne statistične regije, saj je v njej prisotnih preveč gospodarskih subjektov. V modelu izvajalcev storitev smo se osredotočili zgolj na samostojne podjetnike, saj je znotraj slednje poslovne entitete najpogosteje samozaposlena zgolj ena oseba (brez dodatnih zaposlenih ljudi), in smo tako predvidevali, da je zato prodaja storitev brez računa lažja. Sklepali smo, da manjša kot je enota, večja je možnost sive ekonomije, saj je tako običajno v (ilegalnem) procesu udeleženih manj ljudi. Poleg tega je bilo od samostojnih podjetnikov lažje pridobiti podatke, saj so bili omenjeni neposredno udeleženi v procesu izvajanja storitev – v nasprotju z večjimi podjetji, npr. d.o.o., kjer je izvajanje storitev pogosto ločeno od administrativne enote. Obenem veliko samostojnih podjetnikov opravlja storitve, ki smo jih definirali v ciljnem vzorcu. Ob vseh navedenih omejitvah je bilo še vedno več kot 3000 poslovnih subjektov, kar je bilo preveč za pridobivanje podatkov, zato smo z uporabo računalniškega programa (programski paket *Microsoft Excel*, 13) naključno

ekstrahirali zgolj 602 samostojna podjetnika. V aplikaciji *Google* smo v nadaljevanju našli njihove kontaktne podatke (e-naslove), preko katerih smo jim poslali anketo. Zaradi tehničnih omejitev (manjkajoči ali nepravilni kontaktni podatki) smo tako anketni vprašalnik poslali zgolj 126 izvajalcem storitev. Zavedamo se, da gre za majhen statistični vzorec, ki lahko predstavlja omejitve pri interpretaciji rezultatov, vendar rezultate, ki smo jih pridobili s pomočjo omenjene ankete, smatramo kot dodano vrednost rezultatom ankete potrošnikov, ki so predstavljali naš primarni subjekt. Anketiranje je potekalo v aplikaciji *Google obrazci*, in sicer od 21. decembra 2021 do 10. februarja 2022. Anketa je bila razdeljena v 4 vsebinske sklope ter je vsebovala 13 zastavljenih vprašanj. Na anketo je tako odgovorilo 36 izvajalcev storitev.

Anketiranje potrošnikov je prav tako potekalo v aplikaciji *Google obrazci*, in sicer od 21. decembra 2021 do 10. februarja 2022. Povezavo do ankete smo delili na družbenih omrežjih (Facebook in Instagram) in jo pošiljali tudi kontaktom preko elektronske pošte. Omenjena anketa je vsebovala 12 vprašanj in je bila razdeljena v 5 vsebinskih sklopov. Nanjo smo prejeli 213 odgovorov.

3.3 REZULATI ANKETE IN DISKUSIJA

Potrošniki

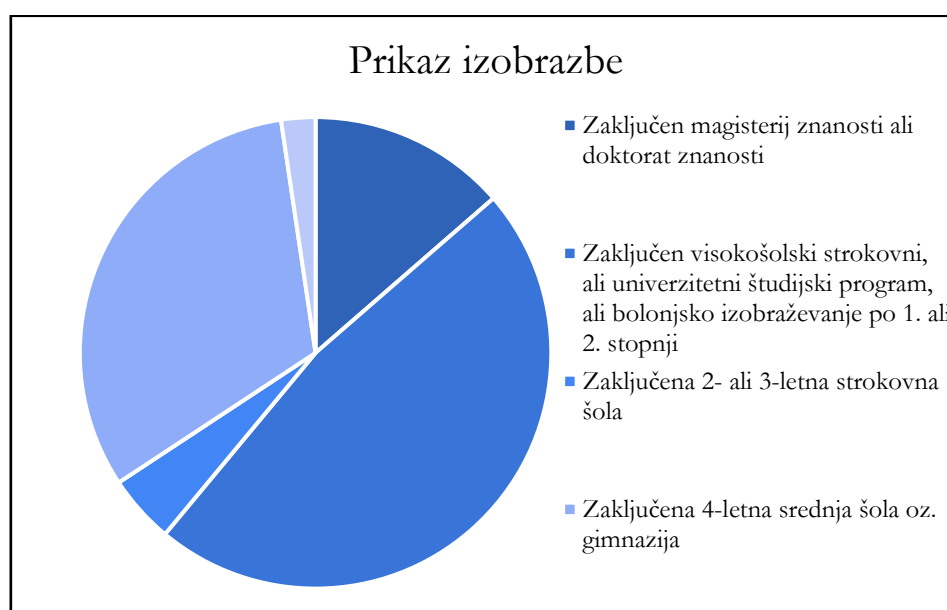
Anketni vprašalnik, ki so ga reševali potrošniki (oz. kupci storitev), smo pričeli s postavitvijo demografskih vprašanj. Na podlagi rezultatov ugotavljamo, da je anketo rešilo 59 (28 %) moških in 153 (72 %) žensk. Po pridobljenih rezultatih lahko ugotovimo, da je na anketo odgovorilo več oseb ženskega spola.

Pri naslednjem vprašanju nas je zanimala starostna skupina anketirancev, na podlagi katere se je anketa primerno nadaljevala. Možna odgovora sta tako bila *mlajši od 18 let* in *starejši od 18 let*. Pri sestavljanju ankete smo tako vključili pogojni stavek, ki je definiral nadaljevanje anketnega vprašalnika. V primeru, da je oseba bila mlajša od 18 let, se ji je anketa zaključila. Razlog za tako določitev je v tem, da osebe mlajše od 18 let ne opravljajo večjih nakupov zaradi majhne kupne moči, in tako niso bili primerni subjekti za našo analizo.

Sledilo je vprašanje o njihovi izobrazbi, na voljo so imeli odgovore: *zaključen magisterij ali doktorat znanosti*; *zaključen visokošolski strokovni ali univerzitetni študijski program oz. bolonjsko izobraževanje po 1. ali 2. bolonjski stopnji*; *zaključena 2- ali 3-letna strokovna šola*; *zaključena 4-letna srednja šola oz. gimnazija* in *zaključena osnovna šola*. Največ anketirancev, to je 101 (47 %), ima zaključen visokošolski strokovni ali univerzitetni študijski program oz. bolonjsko izobraževanje po 1. ali 2. stopnji. Sledili so anketiranci z zaključeno 4-letno srednjo šolo oz. gimnazijo, tako je odgovorilo 68 (32 %)

anketirancev. 29 (14 %) vprašanih je zaključilo magisterij ali doktorat znanosti, 10 (5 %) anketirancev ima zaključeno 2- ali 3-letno strokovno šolo, 5 (2 %) anketirancev pa ima zaključeno osnovno šolo.

Iz pridobljenih rezultatih lahko ugotovimo, da ima največ anketirancev zaključen visokošolski strokovni ali univerzitetni študijski program oz. bolonjsko izobraževanje po 1. ali 2. stopnji, najmanj anketirancev pa zaključeno osnovno šolo. V analizi rezultatov tako ugotavljamo, da je prišlo do statistične pristranskosti (težnja odgovorov proti visoki izobrazbi), potencialni razlog vidimo v tem, da je bila anketa deljena tudi na socialnih omrežjih in tako (preko mentorjev) dosegla visoko izobražene anketirance z univerz in drugih akademskih krogov.

Slika 1: Potrošniki glede na izobrazbo

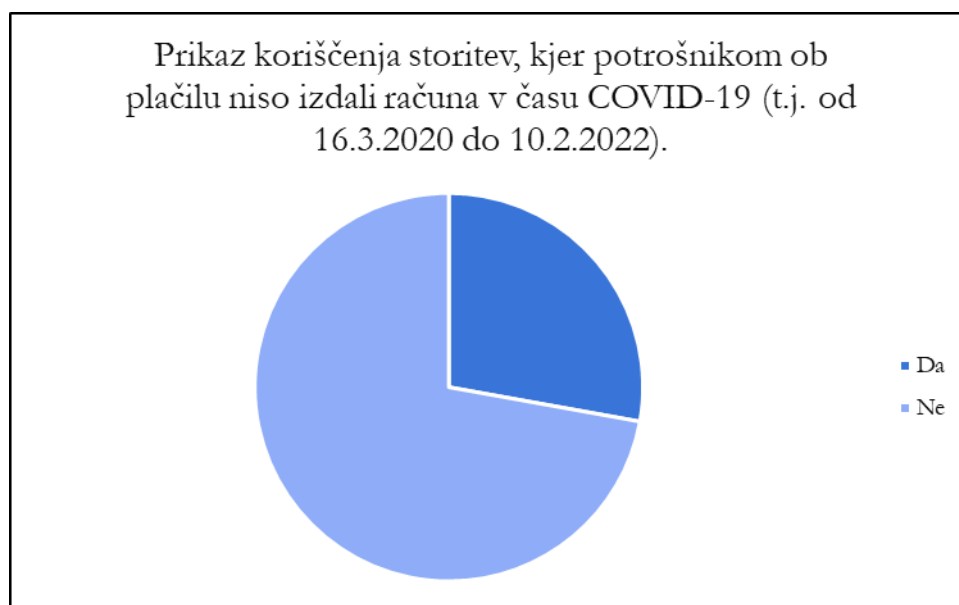
V četrtem vprašanju nas je zanimal status vprašanih. Na voljo so imeli odgovore: *zaposlen/-a*, *nezaposlen/-a* in *upokojen/-a*. Odgovor zaposlen/-a je izbralo 152 (72 %) anketirancev in odgovor nezaposlen/-a 50 (24 %). 10 (5 %) vprašanih je izbralo odgovor upokojen/-a. Ugotovimo lahko, da je največ anketirancev, ki so sodelovali v naši anketi, zaposlenih, najmanj pa upokojenih. Taki rezultati so dobrodošli, saj smo tako pridobili natančnejše podatke o potrošniških navadah, saj imajo zaposleni ljudje najvišjo kupno moč.

Zanimalo nas je tudi, iz katere statistične regije Republike Slovenije prihajajo vprašani. Kot možne odgovore smo navedli vse slovenske regije, ki jih v analizah uporablja tudi Statistični urad Republike Slovenije, in sicer *Gorenjska*, *Goriška*, *Jugovzhodna*, *Koroška*, *Obalno-kraška*, *Osrednjeslovenska*, *Podravska*, *Pomurska*, *Posavska*, *Primorsko-notranjska*, *Savinjska* in *Zasavska regija*. Odgovor Osrednjeslovenska

regija je izbralo 88 (41 %) anketirancev, odgovor Savinjska regija pa 80 (38 %) anketirancev. Naslednji najpogostejši odgovor je bil Gorenjska, tako je odgovorilo 13 (6 %) anketirancev. Posavska in Podravska regija sta bili zastopani s 6 (3 %) anketiranci, Koroška s 5 (2 %) ter Obalno-kraška s 4 (2 %) anketiranci. 3 (1 %) anketiranci so bili locirani v Goriški in Zasavski regiji. V Primorsko-notranjski regiji prebivata zgolj 2 anketiranca in po 1 v Jugovzhodni in Primorsko-notranjski regiji.

Iz opisanega lahko ugotovimo, da je bilo največ anketirancev iz Osrednjeslovenske regije, najmanj pa iz Jugovzhodne in Pomurske regije. Ti rezultati so pričakovani, saj smo anketo delili v socialnem krogu, ki izhaja predvsem iz okolja, kjer živimo. V tem pogledu rezultati predstavljajo drugo statistično pristranskost, saj nismo dobili dovoljšnjih odgovorov iz vseh statističnih regij.

V drugem delu anketnega vprašalnika smo se osredotočili na vprašanja, povezana z obnašanjem potrošnikov med epidemijo COVID-19. Zanimalo nas je, ali so v času obdobja COVID-19 (tj. od 16. 3. 2020 do 10. 2. 2022) potrošniki koristili storitve, kjer jim ob plačilu niso izdali računa. 153 (72 %) anketirancev je odgovorilo z ne in 60 (28 %) anketirancev z da. Prišlo je do odstopanj od našega predvidevanja, saj smo bili mnenja, da jih je veliko več koristilo storitve sive ekonomije kot ne.

Slika 2: Rezultati 6. vprašanja pri anketiranju potrošnikov

Vprašanju o koriščenju storitev v času obdobja COVID-19 je sledilo logično nadaljevanje vprašalnika. Pri sestavi smo vpeljali pogojni stavek, ki je anketiranca popeljal na naslednje vprašanje le, če je koristil storitve (in tako na 6. vprašanje odgovoril z »da«). V primeru, da anketiranec ni

koristil storitev, je anketa preskočila neposredno na zadnji sklop vprašanj, ki je bil zopet namenjen vsem anketirancem. V primeru neposrednega nadaljevanja vprašalnika je sledilo vprašanje, katere izmed naštetih storitev so koristili. Vsi relativni podatki (odstotki) se nanašajo na anketirance, ki so sodelovali v tem sklopu vprašanj. Največ anketirancev je tako odgovorilo, da so koristili *gostinstvo* (primer: dejavnosti hotelov, počitniških domov in podobnih nastanitvenih obratov, dejavnosti strežbe jedi in pijač in podobno), teh je bilo 21 (35 %). Naslednji najpogostejši odgovor je zajemal *druge raznovrstne poslovne dejavnosti* (primer: dajanje blaga v najem in zakup, dejavnosti potovalnih agencij, čiščenje, pisarniške in spremljajoče poslovne storitvene dejavnosti; varovanje; organizacija različnih dogodkov in podobno), slednjih je bilo 20 (33 %). 14 (23 %) anketirancev je odgovorilo s *promet in skladiščenje* (primer: različne vrste prevoza; poštna in kurirska dejavnost; skladiščenje, špedicija in podobno). 4 (7 %) anketiranci so odgovorili s *strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti* (primer: pravne in računovodske dejavnosti, podjetniško in poslovno svetovanje, oglaševanje in raziskovanje trga in javnega mnenja, arhitekturno in tehnično projektiranje, raziskovalna in razvojna dejavnost na različnih področjih; dejavnost oglaševalskih agencij, fotografska dejavnost, prevajanje in tolmačenje in podobno). Samo ena (2 %) oseba je odgovorila z *informacijske in komunikacijske dejavnosti* (primer: izdajanje knjig, periodike in drugo založništvo; dejavnosti v zvezi s filmi, video- in zvočnimi zapisi; radijska in televizijska dejavnost; telekomunikacijske dejavnosti; računalniško programiranje, svetovanje in druge s tem povezane dejavnosti; različne informacijske dejavnosti, kot so različne vrste informiranja, obratovanje portalov in agencij in podobno).

Zanimali so nas tudi njihovi vzroki za koriščenje storitev brez izdaje računa. Pri tem vprašanju so anketiranci lahko označili več odgovorov ali vsaj enega izmed ponujenih. Na voljo so imeli odgovore: *storitve drugače ne bi mogel koristiti, saj je veljala prepoved opravljanja le-te zaradi epidemičnih/pandemičnih ukrepov; nižja cena storitve; podpora izvajalcu storitev zaradi izpada dohodka zaradi razmer; storitev opravlja sorodnik/prijatelj/znanec, itd.* in možnost *drugo*, kjer so lahko zapisali svoje razloge. Največ jih je izbralo odgovor nižja cena storitve, teh je bilo 28 (33 %). Naslednji najpogostejši odgovor je zajemal podporo izvajalcu storitev zaradi izpada dohodka zaradi razmer, teh je bilo 23 (27 %). Odgovor *storitev opravlja sorodnik/prijatelj/znanec, itd.* je izbralo 16 (19 %) anketirancev. 15 (17 %) anketirancev je izbralo odgovor *storitve drugače ne bi mogel koristiti, saj je veljala prepoved opravljanja le-te zaradi epidemičnih/pandemičnih ukrepov*. Pri možnosti *drugo* so 4 (5 %) anketiranci navedli svoje vzroke, npr. »slučajno ni izdal računa (ni bilo v naprej določeno)«, »te storitve vedno tako koristim«, »dali so možnost brez računa« in »tako je nanoslo«.

Naslednje vprašanje, na katerega so odgovarjali zgolj tisti, ki so na 6. vprašanje odgovorili z »da«, je anketiranca spraševalo o pogostosti koriščenja storitev brez računa v času ukrepov COVID-19. Relativni (odstotkovni) rezultati se navezujejo na podvzorec anketirancev, ki so odgovarjali na

omenjeno vprašanje. Na voljo so imeli odgovore: *vsakič, ko sem uporabljal storitve; občasno; zgolj v času strogega zaprtja države (angl. lockdown)* in *nikoli*. Največ jih je odgovorilo z občasno, teh je bilo 39 (65 %). Naslednji najpogostejši odgovor je bil zgolj v času strogega zaprtja države, teh je bilo 11 (18 %). 9 (15 %) anketirancev je odgovorilo z vsakič, ko sem uporabljal storitve. Na odgovor nikoli je odgovorila le ena (2 %) oseba.

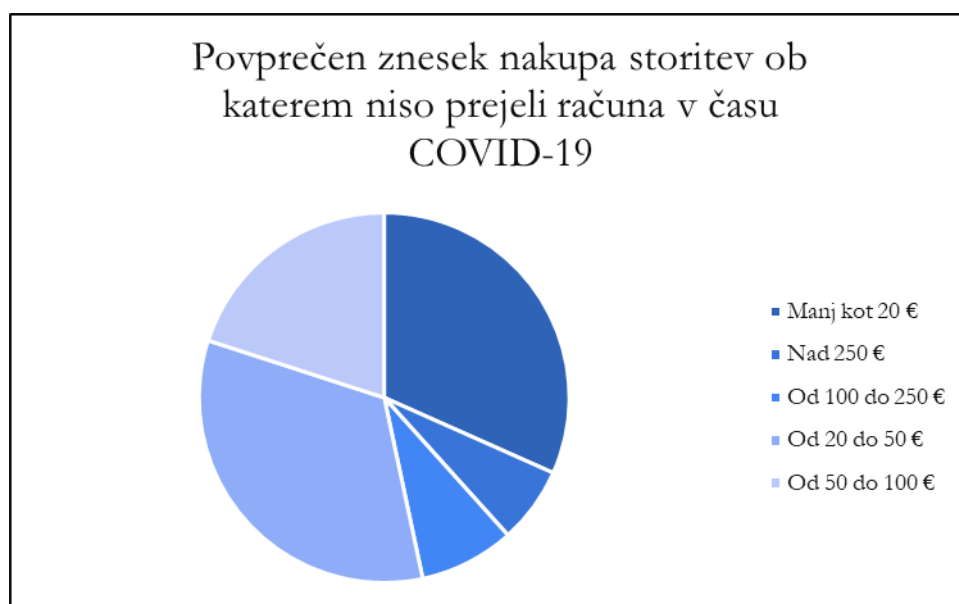
Ugotovimo lahko, da je največ anketirancev koristilo storitve brez računa *občasno*, najmanj pa *nikoli*.

Slika 3: Rezultati 9. vprašanja pri anketiranju potrošnikov

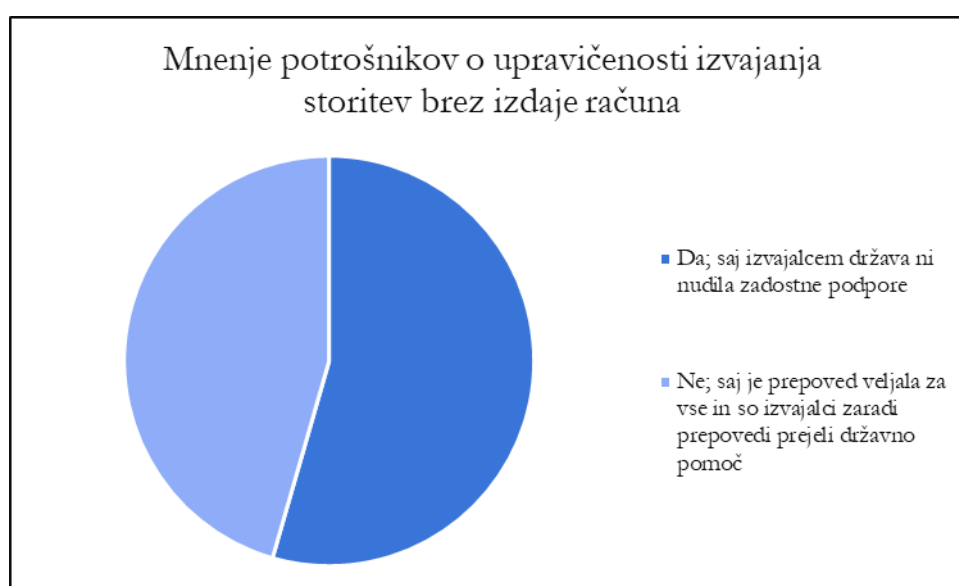
Pri naslednjem vprašanju, na katerega so prav tako odgovarjali le tisti, ki so na 6. vprašanje odgovorili pritrdilno, so anketiranci ocenili povprečen znesek nakupa storitev v času COVID-19, ob katerem niso prejeli računa. Na voljo so imeli odgovore: *manj kot 20 €; od 20 do 50 €; od 50 do 100 €; od 100 do 250 € in nad 250 €*. 20 (33 %) anketirancev je izbralo odgovor od 20 do 50 €, malo manj, tj. 19 (32 %) pa je ocenilo povprečno vrednost nakupa storitev na manj kot 20 €. Odgovor od 50 do 100 € je izbralo 12 (20 %) vprašanih, 5 (8 %) posameznikov pa odgovor od 100 do 250 €. Najmanj vprašanih je izbralo odgovor nad 250 €, slednji so bili 4 (7 %).

Iz rezultatov je razvidno, da je več kot polovica anketirancev koristila storitve do vrednosti 50 €, kar sovpada z odgovori o samih storitvah, ki so jih koristili (najpogostejši odgovor je bil *gostinstvo*). Rezultate višjih zneskov (med 100 in 250 €) lahko interpretiramo kot koriščenje storitev, ki imajo navadno višje zneske, na primer strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti, ki jih je koristilo 7 % vprašanih, kar označuje ravno enako vrednost kot število potrošnikov, ki so povprečno potrošili nad 250 €.

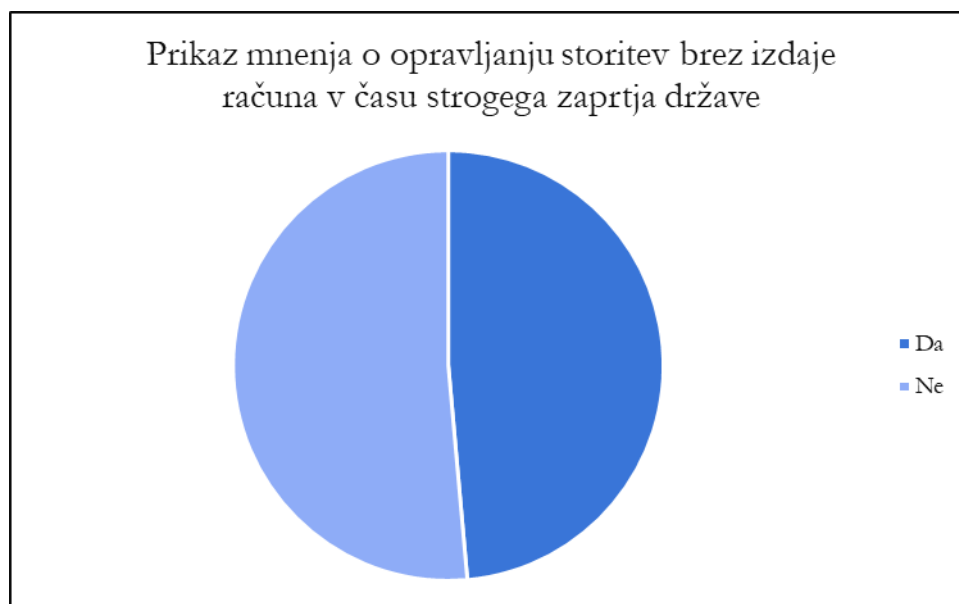
Slika 4: Rezultati 10. vprašanja pri anketiranju potrošnikov

Zadnji sklop vprašanj je bil namenjen vsem anketirancem. Zanimalo nas je mnenje anketirancev o upravičenosti izvajanja storitev izvajalcev, katerih dejavnosti so bile v času COVID-19 zaprte. Na vprašanje *Menite, da so izvajalci storitev, katerih dejavnosti so bile v času COVID-19 zaprte, kljub temu upravičeno izvajali svoje storitve brez računa* sta bila ponujena naslednja odgovora: *Da; saj izvajalcem država ni nudila zadostne podpore* in *Ne; saj je prepoved veljala za vse in so izvajalci zaradi prepovedi prejeli državno pomoč*. Več anketirancev je odgovorilo z *da; saj izvajalcem država ni nudila zadostne podpore*, slednjih je bilo 116 (54 %). 97 (46 %) anketirancev pa je izbralo drugo ponujeno možnost.

Slika 5: Rezultati 11. vprašanja pri anketiranju potrošnikov

Zadnje vprašanje je anketirance spraševalo, ali nasprotujejo opravljanju storitev brez izdaje računa v času strogega zaprtja države (*angl.* lockdown). Več anketirancev je odgovorili z *ne*, teh je bilo 109 (51 %), nekoliko manj jih je odgovorilo *da*, in sicer 103 (49 %). Rezultati se tako ujemajo z izhodnimi hipotezami, saj smo predpostavili, da večina anketirancev ne bo nasprotovala izvajanju storitev, ki so bile v času COVID-19 zaprte. Po prebrani literaturi smo ugotovili, da imajo tudi potrošniki koristi od izvajanja storitev brez izdanega računa, saj so cene teh storitev po navadi nižje.

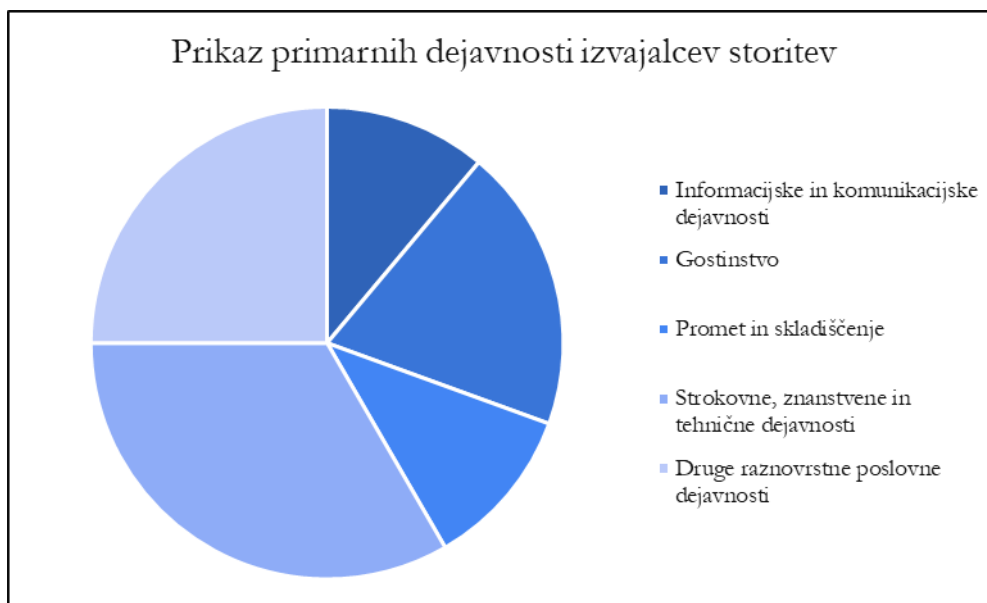

Slika 6: Rezultati 12. vprašanja pri anketiranju potrošnikov

Izvajalci storitev

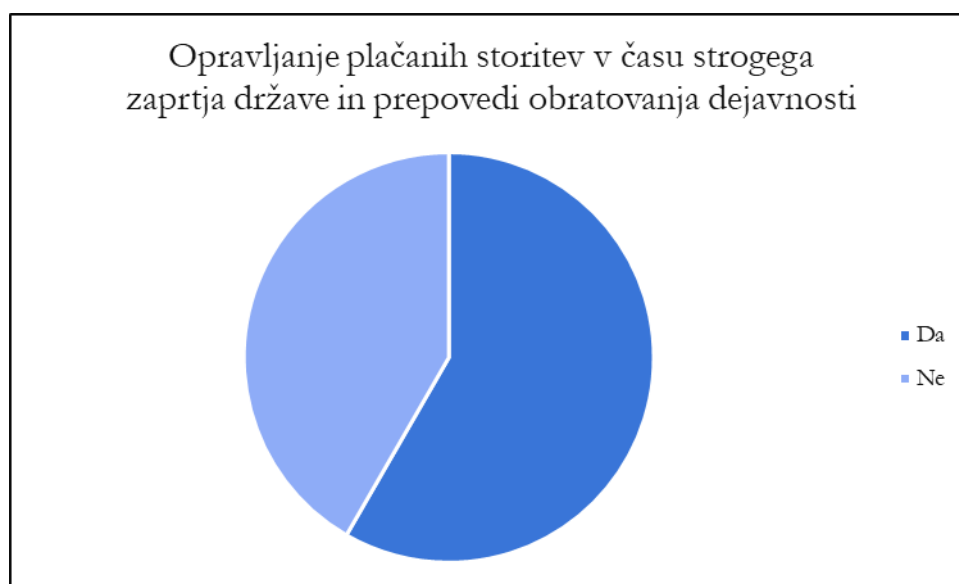
Kot je opisano v podpoglavju *Inštrument*, smo pripravili anketo tudi za izvajalce storitev. Pridobili smo 36 izpolnjenih anketnih vprašalnikov. Podobno kot pri anketi za potrošnike smo pričeli z demografskimi podatki – po analizi odgovorov smo tako opazili, da je na anketo odgovorilo 18 moških in prav tako 18 žensk. V naslednjem vprašanju so izvajalci izbrali lokacijo sedeža njihovega podjetja. 29 (80 %) izvajalcev je odgovorilo, da so iz Savinjske regije, 4 (11 %) iz Osrednjeslovenske regije, 1 (3 %) iz Koroške, 1 (3 %) iz Obalno-kraške in 1 (3 %) iz Pomurske regije.

Na tretje vprašanje, *katera je njihova primarna dejavnost*, so odgovorili zelo različno. Največ jih je izbralo odgovor *strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti*.

Slika 7: Rezultati 3. vprašanja pri anketiranju izvajalcev storitev

Po analizi anketnega vprašalnika smo ugotovili, da je na vprašanje, ali so v času strogega zaprtja države (*angl.* lockdown) in prepovedi obratovanja njihove dejavnosti, kadarkoli opravljali plačano storitev, več izvajalcev odgovorilo z da kot z ne. Odgovor *da* je namreč izbralo 21 (58 %) anketirancev, odgovor *ne* pa 15 (42 %) anketirancev.

Slika 8: Rezultati 4. vprašanja pri anketiranju izvajalcev storitev

Podobno kot pri vprašalniku za potrošnike smo tudi za ponudnike/izvajalce storitev vstavili pogojno vprašanje, katerega odgovor je odločal, kako se bo anketa za anketiranca nadaljevala. Na vprašanje, ki se je glasilo »Ali ste v času COVID-19 (16. 3. 2020 – 10. 2. 2022) kadarkoli opravili plačano

storitev, za katero strankam niste izdali računa«, je 29 (81 %) posameznikov odgovorilo ne in 7 (19 %) izvajalcev pritrdilno (da).

Iz rezultatov lahko sklepamo, da so izvajalci v večini primerov opravljali storitve v času popolnega zaprtja države (4. vprašanje pri izvajalcih storitev), a niso opravljali storitev brez izdanega računa v času COVID-19, ki je trajal dlje kot popolno zaprtje države. V kolikor so na zgornje vprašanje odgovorili pritrdilno, so anketo nadaljevali z naslednjim vprašanjem, v nasprotnem primeru so avtomatično prešli na zadnji del.

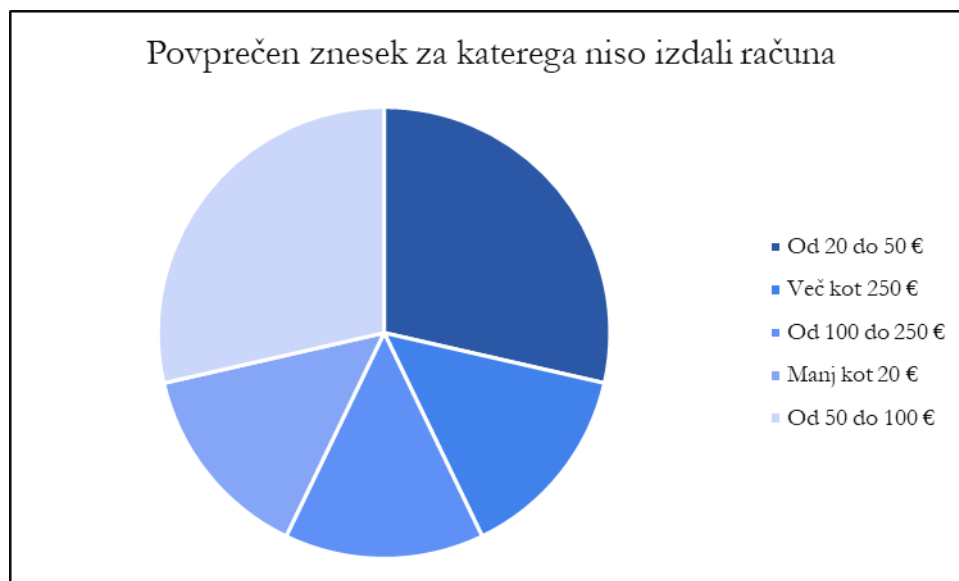
Sledilo je vprašanje, pri katerem so morali oceniti, kako pogosto so v času COVID-19 opravili plačano storitev brez izdaje računa. Možni odgovori so bili: *nikoli*; *manj kot polovico vseh transakcij*; *približno polovico vseh transakcij* in *vsaka transakcija*. Trije (43 %) izmed sodelujočih so odgovorili z manj kot polovico vseh transakcij, dva (29 %) sta izbrala odgovor vsaka transakcija, en anketiranec (14 %) je izbral odgovor nikoli ter prav tako en (14 %) posameznik odgovor približno polovico vseh transakcij.

Pri vprašanju, za katere stranke so opravili plačano storitev brez izdaje računa, so lahko izbrali več možnih odgovorov. Na voljo so imeli: *za stranko, ki je ponudil/-a plačilo brez zahteve računa*; *za stalne stranke*; *za sorodnike in znance* in *za kogarkoli, saj ob plačilu nisem ponudil računa*. Največ vprašanih je odgovorilo za stalno stranko, drugi najpogostejši odgovor je bil za stranko, ki je ponudil/-a plačilo brez zahteve računa ter za sorodnike in znance. Omenjene odgovore smo tudi pričakovali, saj je med stalnimi strankami in ponudnikom storitev največ zaupanja in je tako lažje izvesti storitev brez izdaje računa.

Vprašanje, ki se je glasilo *Označite razloge za Vaše opravljanje storitev brez izdaje računa v času COVID-19*, je prejelo zelo različne odgovore. Najpogostejši odgovor je bil *prenižko nadomestilo za čakanje na delo*, saj so tem odgovorom odgovorili 4 (25 %) anketiranci.

Tiste ponudnike, ki so na 5. vprašanje odgovorili pritrdilno, smo vprašali, če so delo brez izdaje računa opravljali med prejemanjem državne pomoči. 5 (71 %) izmed njih je odgovorilo z *da* in 2 (29 %) vprašana z *ne*. Pridobljen podatek odpira možnost za nadaljnjo poglobljeno analizo, saj bi statistično neoporečni podatki (dovolj velik vzorec) dali vpogled v obnašanje ponudnikov med prejemanjem pomoči, hkrati pa bi lahko ocenili tudi kakovost državne pomoči. Slednja je bila verjetno premajhna ali pa ne dovolj hitra, zato so ponudniki opravljali delo brez izdaje računa, da so rešili podjetje.

Pri naslednjem vprašanju (ločenem glede na odgovor pri 5. vprašanju) nas je zanimal povprečen znesek opravljene storitve brez računa. Anketiranci so imeli na voljo različne odgovore.

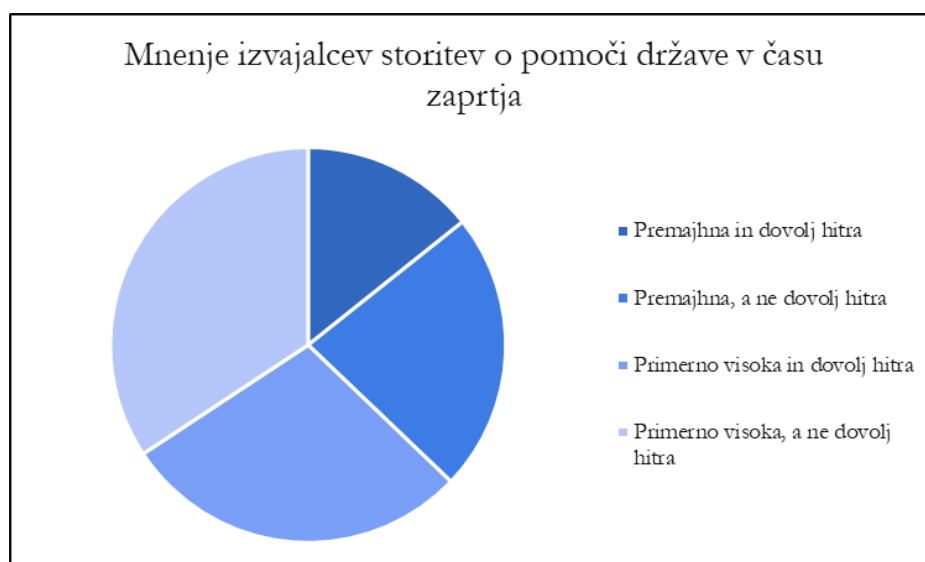

Slika 9: Rezultati 10. vprašanja pri anketiranju izvajalcev storitev

Ko smo anketirance pri naslednjem vprašanju, ki je bil zadnji ločenega tipa, vprašali, če so z delom brez izdaje računa reševali podjetje, jih je kar 6 (86 %) od vseh 7 označilo *da*. Glede na to, da so z delom brez izdaje računa reševali podjetja, lahko opazimo, da z državno pomočjo tega niso mogli, saj bodisi ni bila zadostna bodisi ne dovolj hitra.

Sledil je zadnji del vprašalnika, ki je bil enak za vse anketirance. Predzadnje vprašanje je zajemalo ocenjevanje pomoči države v času zaprtja. Na voljo so bili štiri odgovori. 12 (33 %) anketirancev je odgovorilo, da je bila pomoč države *primerno visoka, a ne dovolj hitra*; 11 (31 %) jih je odgovorilo, da je bila pomoč *primerno visoka in dovolj hitra*; 8 (22 %) jih je odgovorilo, da je bila pomoč *premajhna in ne dovolj hitra* in 5 (14 %) jih je odgovorilo, da je bila pomoč *premajhna, a dovolj hitra*.

Glede na rezultate je mogoče zaznati, da je bila državna pomoč dovolj visoka, ni pa bila dovolj hitra. Poudariti je potrebno tudi, da je bila kar tretjina anketirancev zadovoljna tako z višino kot tudi hitrostjo prispele pomoči. Odgovori pri omenjenem vprašanju se tako ne skladajo popolnoma z odgovori prejšnjih vprašanj, kar ponovno odpira možnost za nadaljnjo raziskavo.

Slika 10: Rezultati 12. vprašanja pri anketiranju izvajalcev storitev

Na zadnje zastavljeno vprašanje, ali anketiranci poznajo primer kakšnega podjetnika, ki je v času COVID-19 opravljal delo brez izdaje računa, jih je 16 (56 %) odgovorilo z *da* in 20 (44 %) z *ne*.

Tako pridobljeni rezultati tako kažejo, da je večji delež anketiranih seznanjenih s primerom podjetnika, ki je v času COVID-19 opravljal delo brez izdaje računa.

3.4 POGLJUBLJEN RAZISKOVALNI PRISTOP – KORELACIJSKA ANALIZA

Tekom raziskovanja smo, glede na različne interdisciplinarne pristope, posegli še po t. i. korelacijski analizi, kjer lahko preučujemo povezanost med spremenljivkami. Omenjena velja za del ved o statistiki. Kot navaja Slovar slovenskega knjižnega jezika, je statistika *“veda o metodah zbiranja in analize podatkov o množičnih pojavih”* (Fran, brez datuma). Metodologija statistike sledi zaporedju treh osnovnih korakov. Prvi korak zajema zbiranje podatkov, kamor uvrščamo tudi urejanje podatkov, ki jih lahko uredimo glede na različne kriterije. Drugi korak zajema analiziranje podatkov, pri čemer se poslužujemo različnih metod dela. Tretji, zadnji korak, pa vključuje predstavitev in analizo pridobljenih podatkov (Zemljak, 2019).

V slednjem delu se bomo poglobili v tretji korak statistične metodologije, kjer bomo skušali analizirati in interpretirati zastavljeno odvisnost. Konkretnije, posvetili se bomo primerom, ko se med spremenljivkama pokaže tedenca povezanosti oz. korelacije. Ker je takšno metodologijo na osnovni stopnji izobraževanja težko izvajati in do potankosti razumeti, smo se posluževali pomoči izkušenih posameznikov, s katerimi smo imeli cikle kratkih izobraževanj in razprave o našem

empiričnem izzivu. Seznanjanje s profesionalnim orodjem za statistično analizo je bila zanimiva izkušnja, ki je razširila naš pogled na uporabo matematičnih in programskih orodij pri raziskovalnem delu.

Zanimalo nas je, ali morebiti obstaja povezava med spolom (nominalna spremenljivka) in tremi drugimi nominalnimi spremenljivkami. Omenjene so bile podane kot odgovor na tri zastavljena vprašanja (šesto, enajsto in dvanajsto iz vprašalnika, vezanega na potrošnike), kjer sta bila možna odgovora »da« in »ne«. Ker smo analizirali dve nominalni spremenljivki, nas je tako zanimala asociacija (kot posebna vrsta korelacije) med njima. Uporabili smo *Pearsonov hi-kvadrat test*, ki se uporablja pri oceni verjetnosti naključno opaženih razlik med množicami odgovorov. Ob strokovni pomoči smo tako analizo podatkov opravili v programskem paketu R, ki velja za enega izmed najbolj uporabnih programskih paketov na področju statistike.

Identično kot pri vsaki statistični analizi, smo analizo pričeli z ničelno in alternativno hipotezo, od tu je nato sledil izračun vrednosti *hi-kvadrat* testa in v zadnji fazi sklep o postavljenih hipotezah.

Vse analize so bile izdelane pri vrednosti α : 0,05 (pri kritičnih vrednostih). Alfa (α) oziroma stopnja statistične značilnosti označuje verjetnost napačnega sklepanja, ko je ničelna hipoteza pravilna. Običajno se α postavi pri 0,05 (torej 5 %), lahko pa tudi pri 0,01 oziroma 0,10.

```

#Asociacija med spolom in koriščenjem storitev v času obdobja COVID-19
#(t.j. od 16. 3. 2020 do sedaj) brez izdaje računa

#Vprašanje se je glasilo: "Ali ste v času obdobja COVID-19 (t.j. od 16. 3. 2020
#do sedaj), koristili storitve, kjer Vam ob plačilu niso izdali računa?"

matrix1 <- rbind(c(38,22),c(115,38))
rownames(matrix1) <- c("Da", "Ne")
colnames(matrix1) <- c("Ž", "M")
matrix1

##      Ž M
## Da  38 22
## Ne 115 38

chisq1 <- chisq.test(matrix1)
chisq1

##
## Pearson's Chi-squared test with Yates' continuity correction
##
## data:  matrix1
## X-squared = 2.425, df = 1, p-value = 0.1194

#Asociacija med spolom in mnenjem o upravičenosti izvajanja storitev brez
#izdaje računa pri dejavnostih, ki so bile v času COVID-19 zaprte

#Vprašanje se je glasilo: "Menite, da so izvajalci storitev, katerih
#dejavnosti so bile v času COVID-19 zaprte, kljub temu upravičeno izvajali
#svoje storitve brez računa?"

matrix2 <- rbind(c(81,35),c(72,25))
rownames(matrix2) <- c("Da", "Ne")
colnames(matrix2) <- c("Ž", "M")
matrix2

##      Ž M
## Da  81 35
## Ne  72 25

chisq2 <- chisq.test(matrix2)
chisq2

##
## Pearson's Chi-squared test with Yates' continuity correction
##
## data:  matrix2
## X-squared = 0.31124, df = 1, p-value = 0.5769

```

Slika 11: Programska koda (program R) za prvo in drugo analizo.

Analiza 1:

Prva analiza je zajemala preverjanje, ali obstaja asociacija med spolom in koriščenjem storitev brez izdaje računa v času obdobja COVID-19 (tj. od 16. 3. 2020 do 10. 2. 2022). Postavili smo dve hipotezi:

$$H_0: f_{kg} = f'_{kg} \text{ (ni asociacije med spremenljivkama)}$$

$$H_1: f_{kg} \neq f'_{kg} \text{ (je asociacija med spremenljivkama)}$$

Na podlagi hi-kvadrat testa ugotovimo, da je vrednost *hi-kvadrat* enaka 2,425 pri eni stopinji prostosti. Kritična vrednost *hi-kvadrat* pri vrednosti $\alpha: 0,05$ in eni stopinji prostosti je 3,84, zato na

podlagi vzorčnih podatkov ne moremo zavrnila ničelne hipoteze in ne moremo trditi, da sta spol in koriščenje storitev brez izdaje računa v času obdobja COVID-19 povezana. Vrednost p je enaka 0,1194 in je višja od vrednosti α , ki znaša 0,05.

Analiza 2:

Pri drugi analizi smo preverjali, ali obstaja asociacija med spolom in mnenjem o upravičenosti izvajanja storitev brez izdaje računa pri dejavnostih, zaprtih v času COVID-19. Postavili smo si naslednji hipotezi:

$$H_0: f_{kg} = f'_{kg} \text{ (ni asociacije med spremenljivkama)}$$

$$H_1: f_{kg} \neq f'_{kg} \text{ (je asociacija med spremenljivkama)}$$

Na podlagi testa *hi-kvadrat* ugotovimo, da je vrednost *hi-kvadrat* pri eni stopinji prostosti enaka 0,31124. Kritična vrednost *hi-kvadrat* pri vrednosti α : 0,05 in eni stopinji prostosti je 3,84, zato na podlagi vzorčnih podatkov ne moremo zavrnila ničelne hipoteze in ne moremo trditi, da sta spol in mnenje o upravičenosti izvajanja storitev brez izdaje računa pri dejavnostih, zaprtih v času COVID-19, povezana. Vrednost p je tako znašala 0,5769 in je tako višja od vrednosti α : 0,05.

```
#Asociacija med spolom in nasprotovanju opravljanju storitev brez izdaje
#računa v času strogega zaprtja države

#Vprašanje se je glasilo: "Ali nasprotujete opravljanju storitev brez
#izdaje računa v času strogega zaprtja države (angl. lockdown)?"

matrix3 <- rbind(c(71,32),c(82,28))
rownames(matrix3) <- c("Da", "Ne")
colnames(matrix3) <- c("Ž", "M")
matrix3

##      Ž M
## Da 71 32
## Ne 82 28

chisq3 <- chisq.test(matrix3)
chisq3

##
## Pearson's Chi-squared test with Yates' continuity correction
##
## data: matrix3
## X-squared = 0.57417, df = 1, p-value = 0.4486
```

Slika 12: Programska koda (program R) za tretjo analizo.

Analiza 3:

Tretja analiza je zajemala preverjanje obstoja asociacije med spolom in nasprotovanju opravljanja storitev brez izdaje računa v času strogega zaprtja države. Postavili smo naslednji hipotezi:

$$H_0: f_{kg} = f'_{kg} \text{ (ni asociacije med spremenljivkama)}$$

$$H_1: f_{kg} \neq f'_{kg} \text{ (je asociacija med spremenljivkama)}$$

Na podlagi *hi-kvadrat* testa ugotovimo, da je vrednost *hi-kvadrat* pri eni stopinji prostosti enaka 0,57417. Kritična vrednost *hi-kvadrat* pri vrednosti $\alpha: 0,05$ in eni stopinji prostosti je tako znašala 3,84. Velja, da na podlagi vzorčnih podatkov ne moremo zavrniti ničelne hipoteze in ne moremo trditi, da sta spol in nasprotovanje opravljanju storitev brez izdaje računa v času strogega zaprtja države statistično povezana. Vrednosti statističnega faktorja p je enaka 0,4486 in je višja od vrednosti $\alpha: 0,05$.

4 ZAKLJUČEK

Pred začetkom raziskovalnega dela smo si postavili hipotezo, ki je usmerjala celotno raziskovanje.

V prvem delu hipoteze smo predvidevali, da so *potrošniki v času epidemije COVID-19 koristili storitve brez izdaje računa, saj so domnevali, da je cena tako izbrane storitve nižja*. Po statistični analizi *zavračamo prvi del hipoteze*, saj je večina anketirancev odgovorila, da v času COVID-19 niso koristili storitev, pri katerih ob plačilu niso prejeli računa. Na omenjenem mestu dopuščamo možnost statistične napake, da nekateri anketiranci morda niso odgovorili resnično. Ker so bila postavljena kočljiva vprašanja, ki zadevajo tudi del osebnega moralnega prepričanja, moramo biti pri podajanju končnih sklepov še posebej previdni. V splošnem smo mnenja, da se dejanska slika koriščenja takih storitev vsaj delno razlikuje od ugotovljene.

Drugi del hipoteze, kjer smo predvidevali, da je *cena tako izbrane storitve nižja, lahko v celoti potrdimo*, saj nam tako kažejo odgovori potrošnikov. Zaradi nižje kupne moči (izgube služb oz. nižjih dohodkov v obdobju čakanja na delo) in s tem povezanih finančnih stisk so ljudje posegali po storitvah brez izdaje računa, saj so bile storitve tako cenejše. Cenejše storitve so ponudniki lahko ponujali, saj za opravljeno storitev niso plačali davka (niti davka na dodano vrednost niti davka na dobiček, ki ga bi plačali ob koncu leta).

Predvidevali smo tudi, da so *potrošniki v večji meri posegali po storitvah gostinskega sektorja, kar lahko potrdimo*, saj so anketiranci pri pogosto uporabljenih storitvah obkrožili prav gostinske storitve. Kljub temu da zaradi zaprtja gostinskih obratov ljudje niso obiskovali v gostinskih lokalov, so si hrano naročali na dom, kar je med drugim omogočilo tudi razcvet dostave. V statistiki je tovrstna dejavnost zajeta pod isto klasifikacijo kot ostale gostinske storitve. K predvidevanju smo dodali še, da *anketiranci v veliki meri ne nasprotujejo delu brez izdajanja računa v času COVID-19*. Predvidevanje lahko v celoti potrdimo, saj je bilo več potrošnikov mnenja, da je tovrstno izvajanje storitev upravičeno, saj izvajalcem država ni nudila zadostne podpore. Potrošniki se očitno zavedajo, kako težko je preživeti v časih, ko je prepovedano obratovanje kakršne koli dejavnosti, zato so tudi moralno podpirali izvajalce. Čeprav to pomeni porast sive ekonomije, potrošniki prav tako podpirajo izvajalce storitev, da na omenjeni način rešujejo svoja podjetja.

Nadalje smo predvidevali, da so *kljub prepovedi obratovanja storitev izvajalci le-te nemoteno izvajali*. Predvidevanje lahko prav tako *potrdimo*. S strani izvajalcev storitev smo na vprašanje, vezano na obratovanje storitve v času strogega zaprtja države oz. če so kadarkoli opravili plačano storitev, v večjem obsegu prejeli pritrdilni odgovor. Kljub prepovedi opravljanja storitev so vprašani *pritrdili* tudi trditvi, da je *finančna pomoč s strani države prihajala prepočasi*, kar bi tako izvajalce storitev pahnilo

v finančno stisko, zato so kljub prepovedi verjetno obratovali. Zaradi premajhnega nakazila s strani države so bili tako primorani obratovati in tvegati svojo dejavnost na več nivojih. Kot že omenjeno, je bil v statistični obravnavi vključen premajhen vzorec, da bi z gotovostjo sklepali na konkretne zaključke. Omenjeni vzorec je dovolj velik, da zgolj preliminarno prikaže trend v neki statistični skupini.

Opravljen raziskovalno delo zajema pregled in informiranje splošne javnosti o dogajanju na trgu dela. Tekom raziskovanja smo tako ugotovili, da so tovrstne raziskave zelo koristne, saj njihovi konkretni rezultati prinesejo takojšnje rezultate dogajanj. Ob delu smo razvijali kritično razmišljanje in nevede krepili povezave med raziskovalnim delom in trgom oz. razvijajočo se družbo. Naše delo je torej zelo aplikativno. Še več, obilo motivacije smo prejeli s strani anketirancev, ki so pohvalili naša udejstvovanja. Ker smo ljudje socialna in čustvena bitja, smo v nepredvidljivi situaciji, kot je bilo na primer prvo soočenje z virusom SARS-Cov-2 in boleznijo COVID-19, primorani ukrepati racionalno. Ker mnogi niso bili pripravljeni na to obdobje, so bili primorani poseči tudi po obratovanju svoje dejavnosti. Potrošniška psihologija in čut za posameznika sta na tem mestu tako prevladala nad racionalnimi ukrepi s strani državnih institucij.

COVID-19 je močno posegel v naša življenja, zato se bomo skozi vsa nadaljnja leta z mislimi vračali nazaj. Med samim soočanjem z novo realnostjo smo bili priča tudi mnogim za nas nedojemljivim izzivom. Kot mladi pripadniki te razvijajoče družbe se po tihem sprašujemo, ali bomo v prihodnje znali živeti z zakrpanimi ranami, ki so v tem obdobju nastale. Verjetno bomo, ampak bo vsak dialog še kako dobrodošel.

*“I know without a doubt that our country and world will survive this pandemic.
And just like our broken family, this broken world will be way more beautiful.”*

-Vicki Bunke

5 LITERATURA

1. Bernot, B. (2018). *Siva ekonomija v Sloveniji in primerjava z drugimi državami* (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
2. Braunsberger, F., Hlavaty, M., Schlamberger, N., Stevanovič, S. [Statistični urad Republike Slovenije] (2010). *Standardna klasifikacija dejavnosti 2008*. Pridobljeno 20. oktobra 2021 iz <https://www.stat.si/doc/pub/skd.pdf>
3. Čretnik, S. (2021). *Vpliv epidemije in ukrepov COVID-19 na sivo ekonomijo v storitveni dejavnosti* (diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za upravo.
4. Deloitte. (brez datuma). *Covid-19 kriza kot priložnost za trajnostno preobrazbo*. Pridobljeno 2. februarja 2022 iz <https://www2.deloitte.com/si/sl/pages/about-deloitte/articles/Covid-19-kriza-kot-priloznost-za-trajnostno-preobrazbo.html>
5. Dobelšek, S. [Zbornik 11. festivala raziskovanja ekonomije in managementa, Koper, 29. marec 2014] (2014). *Siva ekonomija – nov razvojni trend gospodarstva v Sloveniji*. Pridobljeno 11. januarja 2022 iz <https://www.fm-kp.si/zalozba/ISBN/978-961-266-174-8/prispevki/004.pdf>
6. Economy pedia. (brez datuma). *Primarni, sekundarni in terciarni sektor*. Pridobljeno 21. januarja 2022 iz <https://sl.economy-wiki.com/11039171-primary-secondary-and-tertiary-sector>
7. Finančna uprava Republike Slovenije. (2021). *Davek na dodano vrednost (DDV)*. Pridobljeno 11. februarja 2022 iz https://www.fu.gov.si/davki_in_druge_dajatve/podrocja/davek_na_dodano_vrednost_ddv/
8. Finančna uprava Republike Slovenije. (2021). *Davek od dohodkov pravnih oseb (DDPO)*. Pridobljeno 11. februarja 2022 iz https://www.fu.gov.si/davki_in_druge_dajatve/podrocja/davek_od_dohodkov_pravnih_os eb_ddpo/
9. Finančna uprava Republike Slovenije. (brez datuma). *Kako FURS izvaja nadzor*. Pridobljeno 31. januarja 2022 iz https://www.fu.gov.si/zivljenjski_dogodki_prebivalci/kako_furs_izvaja_nadzor/
10. Fran. (brez datuma). *Statistika*. Pridobljeno 11. februarja 2022 iz <https://fran.si/iskanje?View=1&Query=statistika>
11. GEMET. (2021, 6. december). *Storitveni sektor*. Pridobljeno 29. novembra 2022 iz <https://www.eionet.europa.eu/gemet/sl/concept/8403>
12. GospodarstvoFinance. (brez datuma). *Kaj je terciarni sektor*. Pridobljeno 10. decembra 2022 iz <https://www.economiafinanzas.com/sl/que-es-el-sector-terciario/>
13. Jeršin Tomassini, K. & Janžekovič, M. (2015). *Gospodarske dejavnosti*. V Skorupan, M. (ur.), *Geografija 9: i-učbenik za geografijo v 9. razredu osnovne šole* (str. 76–77). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 9. januarja 2022 iz <https://eucbeniki.sio.si/geo9/2618/index3.html>
14. Jesenko, N. (2008). *Vpliv sive ekonomije na gospodarsko rast* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
15. Medina, L. & Schneider, F. (2017). *Shadow economies around the world: new results for 158 countries over 1991-2015*. *CESifo Working Paper Series*, 6430, CESifo.
16. Ministrstvo za finance. (2021, 4. maj). *Ukrepi državne pomoči za podporo gospodarstvu ob epidemiji covid-19* [portal GOV.SI]. Pridobljeno 12. februarja 2022 iz <https://www.gov.si teme/koronavirus-sars-cov-2/odpravljanje-posledic-epidemije/ukrepi-drzavne-pomoci-v-podporo-gospodarstvu-ob-izbruhu-covid-19>
17. Nastav B. (2009). *Prikrita proizvodnja: siva ekonomija v Sloveniji*. V R. Biloslavo, Š. Bojanec, S. Dolinšek, J. Erčulj, T. A. Kuzmanić & Z. Vodovnik (ur.), *Znanstvene monografije Fakultete za management Koper* [Elektronska knjiga]. Koper: Fakulteta za management. Pridobljeno 17. januarja 2022 iz <https://www.fm-kp.si/zalozba/ISBN/978-961-266-051-2.pdf>
18. Omerzu, B. (2000). *Zakon o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno: s strokovnim predgovorom*. Radovljica: Skriptorij KA.

19. Pravno-informacijski sistem. (2014, 5. maj). *Zakon o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno (ZPDZC-1)*. Pridobljeno 29. novembra 2022 iz <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6765>
20. Redek, T. [EFnet portal]. (2020, 10. april). *Anketa o pričakovanem vplivu COVID-19 na gospodarstvo in pogled naprej med poslovno javnostjo*. Pridobljeno 11. januarja 2022 iz <http://efnet.si/wp-content/uploads/Covid-porocilo-2.pdf>
21. Republika Slovenija, Ministerstvo za finance & Finančna uprava Republike Slovenije. (2021, marec). *Davek na dodano vrednost, stopnje DDV*. Pridobljeno 29. novembra 2022 iz https://www.fu.gov.si/fileadmin/Internet/Davki_in_druge_dajatve/Podrocja/Davek_na_dodano_vrednost/Opis/Stopnje_DDV.docx
22. Republika Slovenija, Urad za makroekonomske analize in razvoj. (2021, 4. junij). Poročilo o razvoju 2021. Pridobljeno 3. januarja 2022 iz https://www.umar.gov.si/razvoj-slovenije/porocilo/news/porocilo-o-razvoju-2021-1/?tx_news_pi1%5Bcontroller%5D=News&tx_news_pi1%5Baction%5D=detail&cHash=947c4e06c6ef40b826dcb873c401afa4
23. Rus, A. (2007). Pomen terciarnih dejavnosti v razvoju. *Dela*, 27, 265-277.
24. Schneider, F. (2013). *The Shadow Economy in Europe, 2013* [objava na IBGibergloba]. Pridobljeno 13. januarja 2022 iz Pridobljeno s
25. Setnikar Cankar, S. & Hrovatin, N. (2007). *Temelji ekonomije*. Učbenik. Ljubljana: Fakulteta za upravo.
26. Slovenska poslovna točka. (2021, 2. marec). *Splošno o davkih*. Pridobljeno 26. december 2022 iz <https://spot.gov.si/sl teme/splosno-o-davkih/>
27. Talentiran.si. (2014, 16. september). *Črni trg, črna ekonomija, sivi trg, siva ekonomija*. Pridobljeno 9. februarja 2022 iz http://www.talentiran.si/index.php?option=com_content&view=article&id=1249&catid=94&Itemid=497
28. Troha Ažbe, B. (2021). *Prihodek od prodaje v storitvenih dejavnostih* [metodološko poročilo, Republika Slovenija, Statistični urad]. Pridobljeno 7. februar 2022 iz <https://www.stat.si/statweb/File/DocSysFile/8201>
29. Uradni list Evropske unije. (2019, 17. december). *Uredba (EU) 2019/2152 Evropskega Parlamenta in Sveta z dne 27. novembra 2019 o evropski poslovni statistiki in razveljavitvi desetih pravnih aktov na področju poslovne statistike*. Pridobljeno 1. februarja 2022 iz <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R2152&from=SL>
30. Uradni list Republike Slovenije. (2019, 4. december). *3208. Zakon o spremembah in dopolnitvi Zakona o davku na dodano vrednost (ZDDV-1L), stran 8741*. Pridobljeno 1. februarja 2022 iz <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlurid=20193208>
31. Warbletoncouncil. (brez datuma). *Terciarni sektor: značilnosti, gospodarske dejavnosti, pomen*. Pridobljeno 2. februarja 2022 iz <https://sl.warbletoncouncil.org/sector-terciario-6138>
32. Zemljak, D. (2019). *Korelacijska analiza* (magistrsko delo). Maribor: Fakulteta za naravoslovje in matematiko.

Literatura je citirana po APA standardu, ki ga je na seji 23. 11. 2020, potrdil senat Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani.

6 DODATEK

6.1 VPRAŠALNIK ZA POTROŠNIKE

1. Spol:

- a) ženski
- b) moški

2. Starost:

- a) starost do vključno 18. leta
- b) starost nad 18. letom

3. Izobrazba:

- a) zaključena osnovna šola
- b) zaključena 2- ali 3-letna strokovna šola
- c) zaključena 4-letna srednja šola oz. gimnazija
- d) zaključen visokošolski strokovni, ali univerzitetni študijski program, ali bolonjsko izobraževanje po 1. ali 2. stopnji
- e) zaključen magistririj znanosti ali doktorat znanosti

4. Status:

- a) nezaposlen/-a
- b) zaposlen/-a
- c) upokojen/-a

5. Regija:

- a) Savinjska
- b) Koroška
- c) Obalno-kraška
- d) Jugovzhodna
- e) Goriška
- f) Gorenjska
- g) Podravska
- h) Pomurska
- i) Posavska
- j) Zasavska
- k) Osrednjeslovenska
- l) Primorsko-notranjska

6. Ali ste v času obdobja COVID-19 (tj. od 16. 3. 2020 do sedaj) koristili storitve, kjer vam ob plačilu niso izdali računa?

- a) da
- b) ne

7. Katere izmed naštetih storitev ste koristili?

- a) promet in skladiščenje (primer: različne vrste prevoza; poštna in kurirska dejavnost; skladiščenje, špedicija in podobno)
- b) gostinstvo (primer: dejavnosti hotelov, počitniških domov in podobnih nastanitvenih obratov, dejavnosti strežbe jedi in pijač in podobno)
- c) informacijske in komunikacijske dejavnosti (primer: izdajanje knjig, periodike in drugo založništvo; dejavnosti v zvezi s filmi, video- in zvočnimi zapisi; radijska in televizijska dejavnost; telekomunikacijske dejavnosti; računalniško programiranje, svetovanje in druge s tem povezane dejavnosti; različne informacijske dejavnosti, kot so različne vrste informiranja, obratovanje portalov in agencij in podobno)
- d) poslovanje z nepremičninami (primer: trgovanje z lastnimi nepremičninami; oddajanje in obratovanje lastnih ali najetih nepremičnin; posredništvo v prometu z nepremičninami)
- e) strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti (primer: pravne in računovodske dejavnosti, podjetniško in poslovno svetovanje, oglaševanje in raziskovanje trga in javnega mnenja, arhitekturno in tehnično projektiranje, raziskovalna in razvojna dejavnost na različnih področjih; dejavnost oglaševalskih agencij, fotografska dejavnost, prevajanje in tolmačenje in podobno)
- f) druge raznovrstne poslovne dejavnosti (primer: dajanje blaga v najem in zakup, dejavnosti potovalnih agencij, čiščenje, pisarniške in spremljajoče poslovne storitvene dejavnosti; varovanje; organizacija različnih dogodkov in podobno)

8. Označite Vaše vzroke za uporabo storitev brez računa.

- a) Storitve drugače ne bi mogel koristiti, saj je veljala prepoved opravljanja le-te zaradi epidemičnih/pandemičnih ukrepov.
- b) Nižja cena storitve.
- c) Storitve opravlja sorodnik/prijatelj/znanec itd.
- d) Podpora izvajalcu storitev zaradi izpada dohodka zaradi razmer.
- e) Drugo:

9. Kako pogosto ste v času ukrepov COVID-19 koristili storitve brez računa?

- a) Vsakič, ko sem uporabljal storitve.
- b) Zgolj v času strogega zaprtja države (*angl.* lockdown).
- c) Občasno.
- d) Nikoli.

10. Ocenite povprečen znesek nakupa storitev, ob katerem niste prejeli računa v času COVID-19?

- a) manj kot 20 €
- b) od 20 do 50 €
- c) od 50 do 100 €
- d) od 100 do 250 €
- e) nad 250 €

11. Menite, da so izvajalci storitev, katerih dejavnosti so bile v času COVID-19 zaprte, kljub temu upravičeno izvajali svoje storitve brez računa?

- a) Da, saj izvajalcem država ni nudila zadostne podpore.
- b) Ne, saj je prepoved veljala za vse in so izvajalci zaradi prepovedi prejeli državno pomoč.

12. Ali nasprotujete opravljanju storitev brez izdaje računa v času strogega zaprtja države (angl. lockdown)?

- a) da
- b) ne

6.2 VPRAŠALNIK ZA IZVAJALCE STORITEV

1. Spol:

- a) ženski
- b) moški

2. Regija sedeža vašega podjetja:

- a) Savinjska
- b) Koroška
- c) Obalno-kraška
- d) Jugovzhodna
- e) Goriška
- f) Gorenjska
- g) Podravska
- h) Pomurska
- i) Posavska
- j) Zasavska
- k) Osrednjeslovenska
- l) Primorsko-notranjska

3. Katera je Vaša primarna dejavnost?

- a) promet in skladiščenje (primer: različne vrste prevoza; poštna in kurirska dejavnost; skladiščenje, špedicija in podobno)
- b) gostinstvo (primer: dejavnosti hotelov, počitniških domov in podobnih nastanitvenih obratov, dejavnosti strežbe jedi in pijač in podobno)
- c) informacijske in komunikacijske dejavnosti (primer: izdajanje knjig, periodike in drugo založništvo; dejavnosti v zvezi s filmi, video- in zvočnimi zapisi; radijska in televizijska dejavnost; telekomunikacijske dejavnosti; računalniško programiranje, svetovanje in druge s tem povezane dejavnosti; različne informacijske dejavnosti, kot so različne vrste informiranja, obratovanje portalov in agencij in podobno)
- d) poslovanje z nepremičninami (primer: trgovanje z lastnimi nepremičninami; oddajanje in obratovanje lastnih ali najetih nepremičnin; posredništvo v prometu z nepremičninami)

- e) strokovne, znanstvene in tehnične dejavnosti (primer: pravne in računovodske dejavnosti, podjetniško in poslovno svetovanje, oglaševanje in raziskovanje trga in javnega mnenja, arhitekturno in tehnično projektiranje, raziskovalna in razvojna dejavnost na različnih področjih; dejavnost oglaševalskih agencij, fotografska dejavnost, prevajanje in tolmačenje in podobno)
 - f) druge raznovrstne poslovne dejavnosti (primer: dajanje blaga v najem in zakup, dejavnosti potovalnih agencij, čiščenje, pisarniške in spremljajoče poslovne storitvene dejavnosti; varovanje; organizacija različnih dogodkov in podobno)
4. Ali ste v času strogega zaprtja države (*angl.* lockdown) in prepovedi obratovanja vaše dejavnosti kadarkoli opravljali plačano storitev?
- a) da
 - b) ne
5. Ali ste v času COVID-19 (16. 3. 2020–10. 2. 2022) kadarkoli opravili plačano storitev, za katero strankam niste izdali računa?
- a) da
 - b) ne
6. Ocenite, kako pogosto ste v času COVID-19 opravili plačano storitev brez izdaje računa.
- a) vsaka transakcija
 - b) več kot polovico vseh transakcij
 - c) približno polovico vseh transakcij
 - d) manj kot polovico vseh transakcij
 - e) nikoli
7. Za katere stranke ste opravili plačano storitev brez izdaje računa? Možnih je več odgovorov.
- a) Za stranko, ki je ponudil/-a plačilo brez zahteve računa.
 - b) Za stalne stranke.
 - c) Za sorodnike in znance.
 - d) Za kogarkoli, saj ob plačilu nisem ponudil računa.
8. Označite razloge za vaše opravljanje storitev brez izdaje računa v času COVID-19.
- a) Prenizko nadomestilo za čakanje na delo.
 - b) Manjša davčna obremenitev.
 - c) Opravljanje storitev brez izdaje računa kot odgovor na vladne ukrepe.
 - d) Nejasna komunikacija in neprestane spremembe ob prepovedih opravljanja storitev.
 - e) Osebni razlogi zaposlenega (finančna in socialna problematika).
 - f) Državna pomoč ni prispela pravočasno.
 - g) Drugo:
9. Ali ste delo brez izdaje računa opravljali med prejemanjem državne pomoči?
- a) da
 - b) ne

10. Ocenite povprečen znesek plačane storitve, za katero niste izdali računa.

- a) manj kot 20 €
- b) od 20 do 50 €
- c) od 50 do 100 €
- d) od 100 do 250 €
- e) nad 250 €

11. Ali ste z delom brez izdaje računa reševali obstoj vašega podjetja?

- a) da
- b) ne

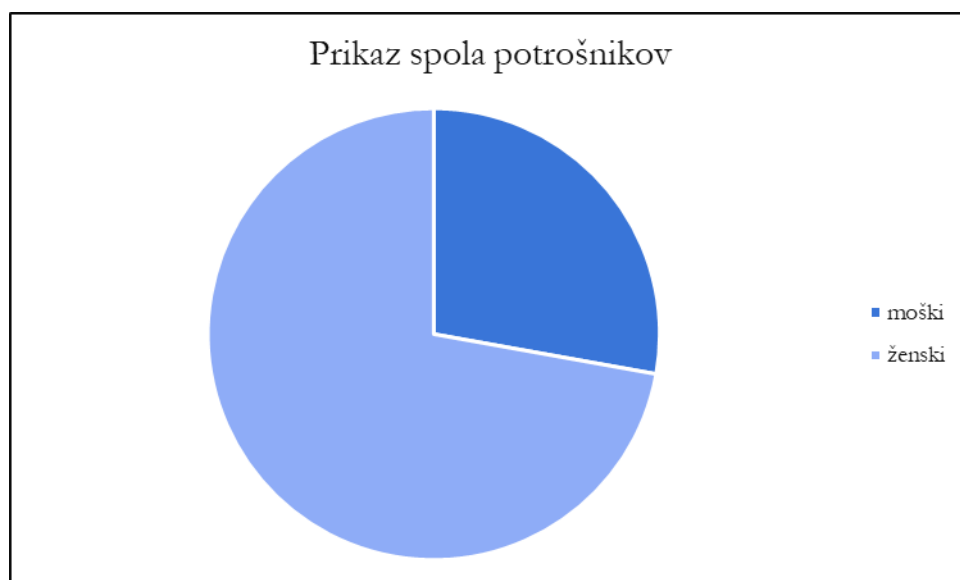
12. Kako ocenjujete pomoč države v času zaprtja?

- a) primerno visoka in dovolj hitra
- b) primerno visoka, a ne dovolj hitra
- c) premajhna, a dovolj hitra
- d) premajhna in ne dovolj hitra

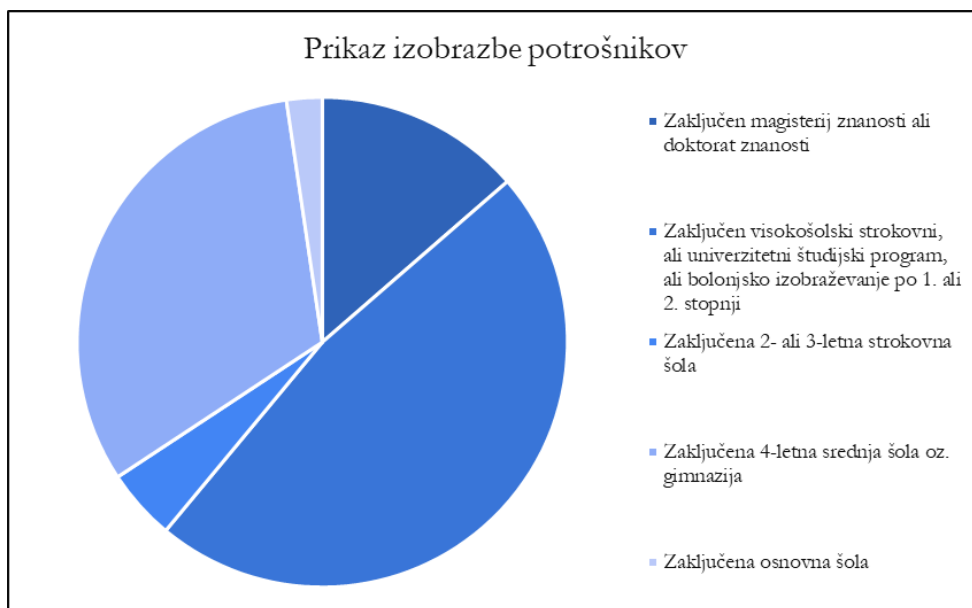
13. Ali poznate primer kakšnega podjetnika, ki je v času COVID-19 opravljalo delo brez izdaje računa?

- a) da
- b) ne

6.3 GRAFIKONI ZA POTROŠNIKE STORITEV

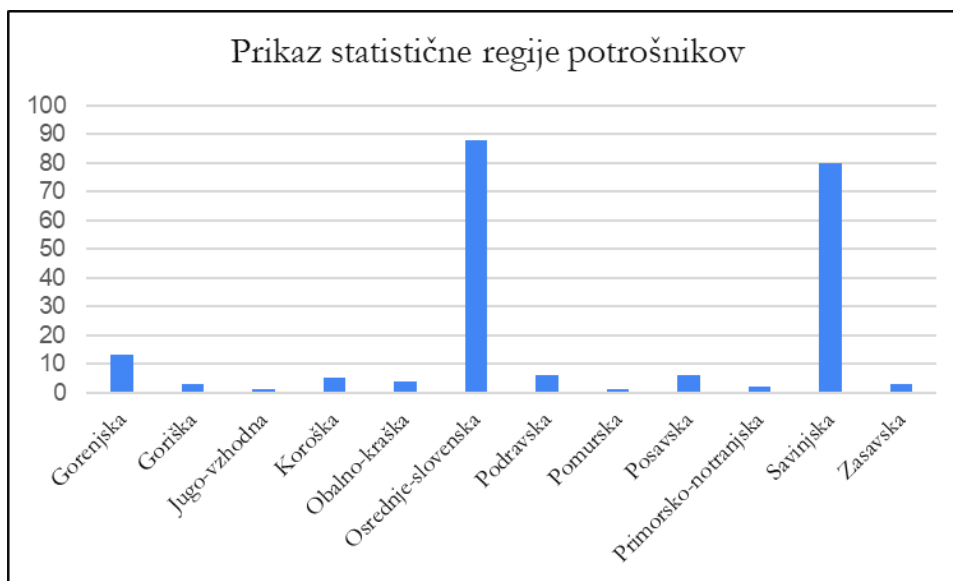
Slika 13: Spol anketiranih potrošnikov

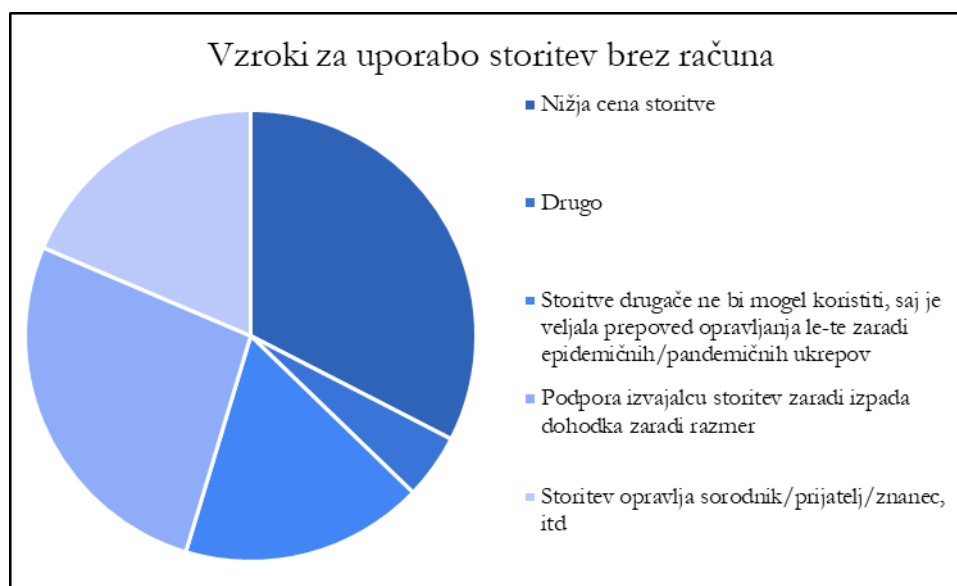
Slika 14: Izobrazba anketiranih potrošnikov

Slika 15: Status anketiranih potrošnikov

Slika 16: Prikaz porazdelitve potrošnikov po statističnih regijah

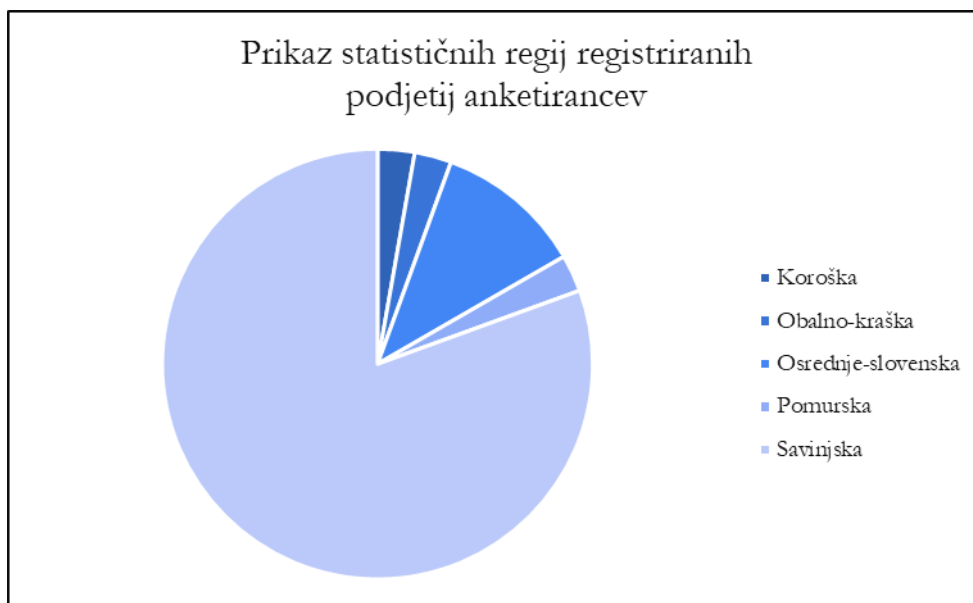

Slika 17: Vzroki za uporabo storitev brez računa pri potrošnikih

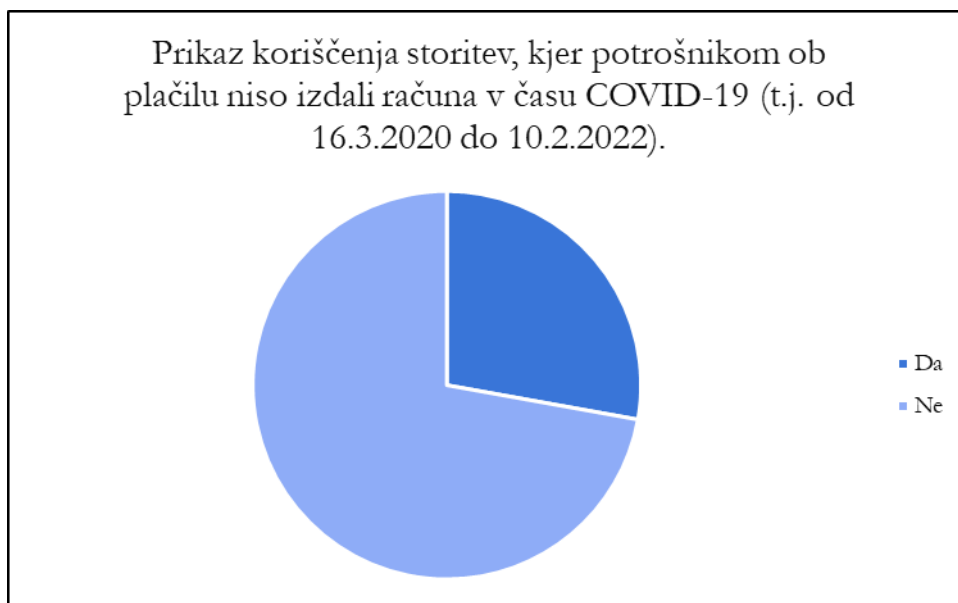
6.4 GRAFIKONI ZA IZVAJALCE STORITEV

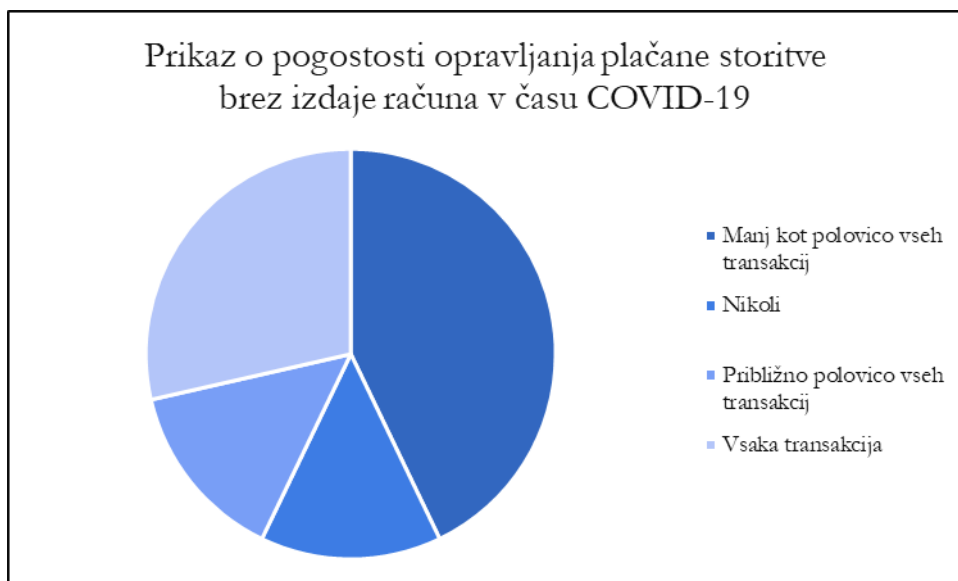
Slika 18: Spol anketiranih izvajalcev storitev

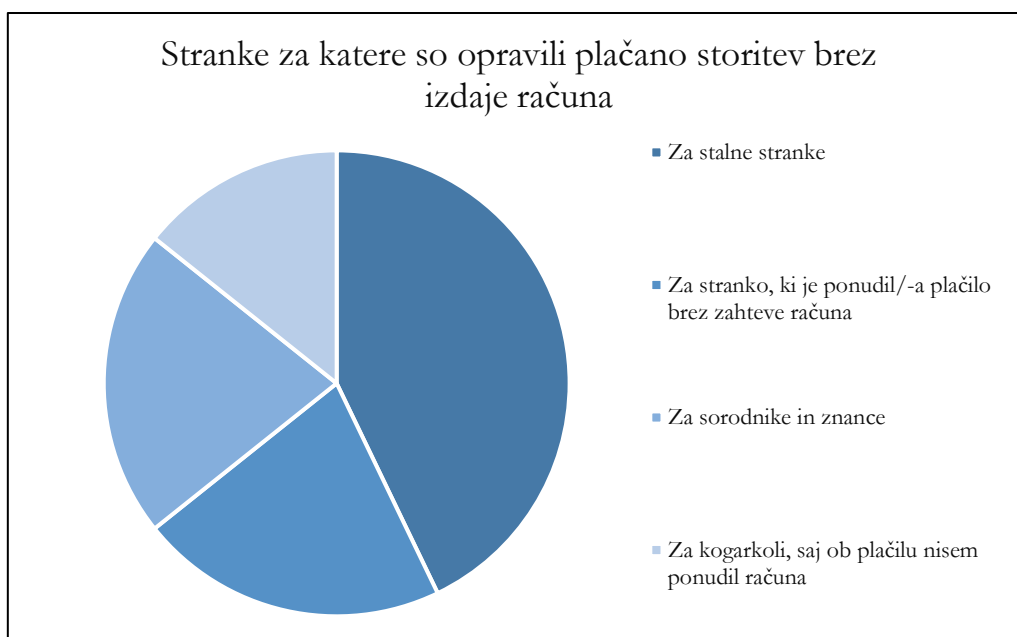
Slika 19: Statistična regija anketiranih izvajalcev storitev

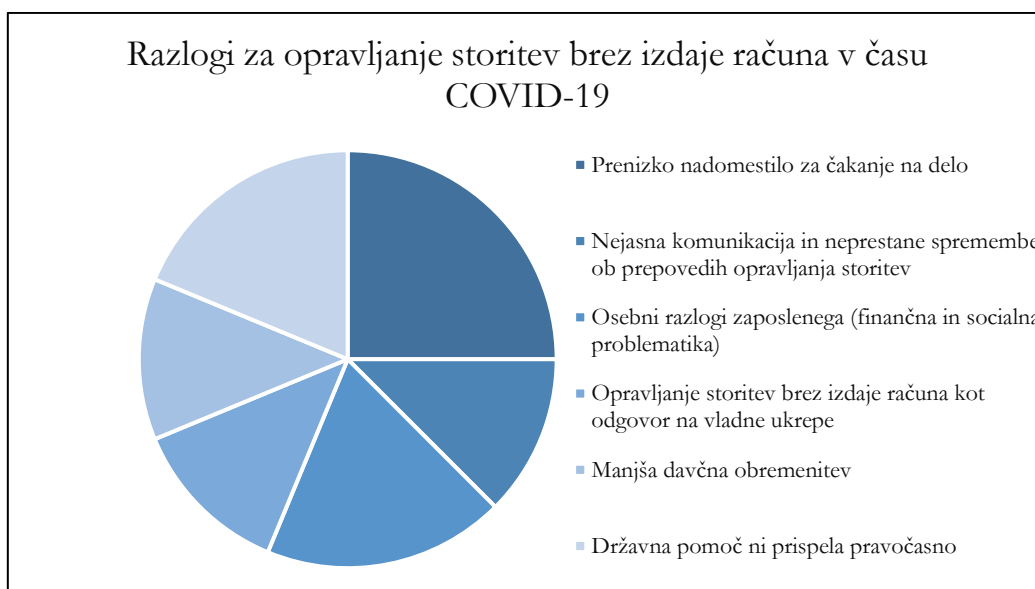
Slika 20: Rezultati 5. vprašanja anketiranih izvajalcev storitev

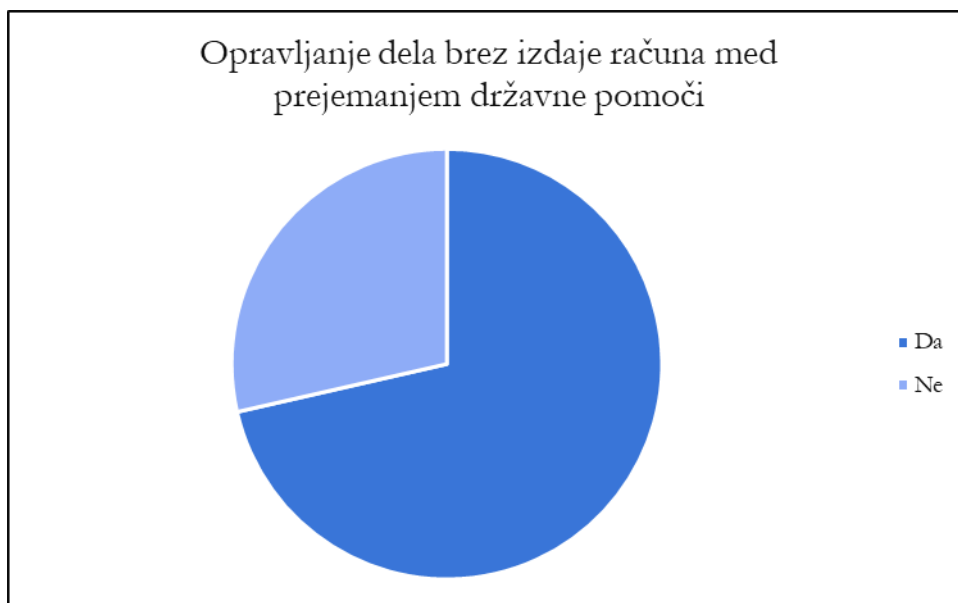
Slika 21: Rezultati 6. vprašanja anketiranih izvajalcev storitev

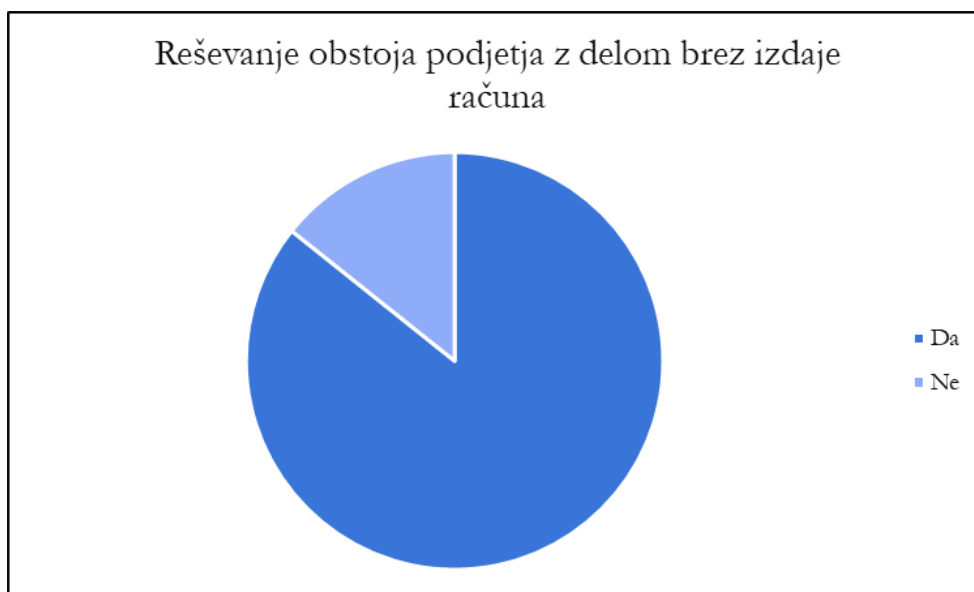
Slika 22: Rezultati 7. vprašanja anketiranih izvajalcev storitev

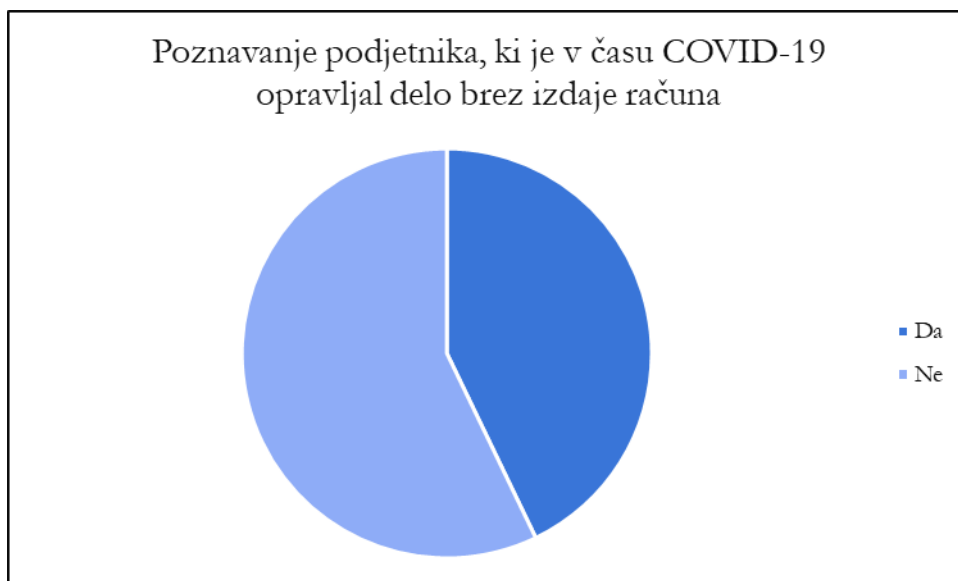
Slika 23: Rezultati 8. vprašanja anketiranih izvajalcev storitev

Slika 24: Rezultati 9. vprašanja anketiranih izvajalcev storitev

Slika 25: Rezultati 11. vprašanja anketiranih izvajalcev storitev

Slika 26: Rezultati 13. vprašanja anketiranih izvajalcev storitev